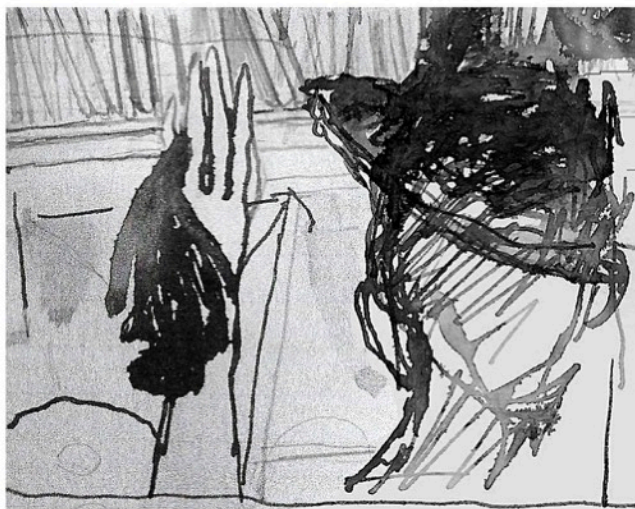

TOVERBERG

62

JAARGANG 16 / 3 HERFST 2021

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING

"Ieder mens die genoeg scheidt in het voltooiën van zijn taak is een kunstenaar; welke ook die taak is en hoe nederig ze ook is, hij brengt een kunstwerk tot stand. De toetssteen is het beleefde genot, het plezier, de perfectie: het overtuigend resultaat!"

Henry Van de Velde

Doornlaan 8, 8210 Zedelgem

0498/73.58.73

info@hetbeleefdegenot.be

BTW BE0893.747.805

Rek. BE71 0014 8517 3969

www.hetbeleefdegenot.be

Colofon

Redactie: Els Vermeir, Carine
Vankeirsbilck, Marie-Rose D'Haese,
Bart Madou, André Callier

Werkten ook mee: Hans Vanhulle +,
Johan Debruyne, Marie-Claire Devos,
Chris Spatz, Rita Vanhoutte, Andreas
Van Rompaey, Anne-M. Timmerman

Kaft: Rika Van Dycke
Vormgeving: André Callier
Foto's: Webfoto's, Johan Debruyne

Toverberg verschijnt 4x per jaar, bij het
begin van elk jaargetijde.

Een abonnement nemen kan door 20 € te
storten op de hierboven vermelde reke-
ning van Het Beleefde Genot v.z.w.
Afzonderlijke nummers: 6 €

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun
bijdragen.

Kopiëren of citeren is toegelaten, mits
bronvermelding.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Book on the hill	4
Elsenspingsels	5
Doordenker	9
Chapeau	10
Waarheid en herinnering	14
Over de grens	19
De leesgroep las	20
Beeldspraak	25
Gelezen en goedgekeurd	27
Pathéscope	29
Les femmes de ma vie	32
Te Beleven	34
Dante Andante	36
Buitenbeentjes - Charles Baudelaire	39
- Walter van den Broeck	44
- Tegelmuseum Hemiksem	47

ISSN 2030-1340

Voorwoord

Door Els Vermeir

Oef! Ondanks wat hindernissen op persoonlijk vlak is de 62ste editie van Toverberg alweer een feit.

De voorbije maanden werden heel wat mensen geconfronteerd met hun eigen grenzen – zij het door ziekte, als rechtstreeks slachtoffer van de overstromingen of bij het zien van de vele natuurrampen die in toenemende mate onze wereld teisteren. Het maakt ons klein en bescheiden, maar hopelijk doet het ook ons respect groeien voor de bedreigde maar o zo levensnoodzakelijke natuur. Marie-Claire Devos brengt ons daar in de Leesgroep een mooie illustratie van via de beklijvende roman *De Wand*. En ook in Pathéscope staat de natuur centraal, met de prachtige *Tuin van de Finzi-Contini*. Al hangt daar de dreiging van oorlog in de lucht, net zoals in mijn Elsenspinsel *Oorlogsbloempje*. Een tekst die ik schreef in het herdenkingsjaar van de Grote Oorlog, maar het was wijlen Hans Vanhulle die me eraan deed denken met zijn Book on the Hill, over *De moord op een boterbloem*. Nog meer oorlogsled in *Spiegelgrund*, door Bart Madou: Gelezen en goedgekeurd. Nietzsche lijkt gelijk te krijgen dat waarden in onze Westerse wereld alle betekenis dreigen te verliezen: Carine Vankeirsbilck denkt er verder over na in haar Doordenker. En misschien vormde diezelfde vaststelling wel een bron van inspiratie voor de 'bravoureuze lelijkheid' die Johan Debruyne ontdekte op de tentoonstelling *Unveiling* van Piet Peere.

Na zoveel *tristesse* is het hoog tijd voor een poëtisch intermezzo in Over de grens, waar Anna-M. Timmerman ons aanmaant om gelukkig te zijn. We zouden een *Nieuw Leven* kunnen beginnen, zoals Dante. Maar het kan ook eenvoudiger. Zo biedt schrijven redding tegen eenzaamheid en somberheid, vertelt Walter Van Den Broeck in een interview door Andreas Van Rompaey. En ook reizen kan ons gelukkig maken. Baudelaire, ons voorgesteld door Bart Madou, nodigt ons alvast uit voor een reis. Misschien een daguitstap naar het Tegelmuseum te Hemiksem, samen met Buitenbeentje Chris Spatz. Of een dagje aan zee met Rita Vanhoutte, die alvast haar agenda heeft geblokkeerd voor *Theater aan Zee 2022*. Als de coronamaatregelen het toelaten, kunnen we ons ook verder wagen. Dan neemt Bart Madou ons wel mee naar Wenen, om Gustav Klimt Te Beleven, of verder nog, naar Argentinië of naar de Rode Planeet, waar een paar van zijn favoriete vrouwen te vinden zijn.

Kortom: dromen mag, en misschien moeten we de *optativus* weer invoeren, zodat we de wereld opnieuw leren bekijken door de bril van de schrijver; het is slechts een van de redenen waarom Marie-Rose D'Haese er samen met Marco Longo voor pleit de klassieke talen in ere te herstellen.

Daar valt in elk geval heel wat wijsheid te rapen die we ook nu nog goed kunnen gebruiken. *Ars longa, vita brevis*, bijvoorbeeld. Om maar een voorbeeld te geven.

Veel leesgenot!

Book on the hill

Door Hans Vanhulle (+)

DIE ERMORDUNG EINER BUTTERBLUME UND ANDERE ERZÄHLUNGEN

Door Alfred Döblin

Het succes van zijn eerste boek berustte voornamelijk op enkele meesterlijke, op de dieptepsychologie gebaseerde vertellingen, waarin hij beschrijft hoe de in een normale burger sluimerende psychische onderwereld tot uitbarsting komt. Op een gegeven moment raakt een tot in de pietluttigste details gecontroleerd mensenleven volledig ontwricht of een latent aanwezige drang duwt het stapje voor stapje en onontkoombaar naar een catastrofale psychische ontreddering. Dit bleef een steeds terugkerend thema van de verteller Döblin.

Een schoolvoorbeeld hiervan is de titelnovelle *De moord op een boterbloem*, waarin de kleine zakenman Michael Fischer de fatale gevolgen ondervindt van het feit dat hij onder het wandelen met zijn wandelstok een bloem 'onthoofdt'. Deze ogenschijnlijk toevallige gebeurtenis groeit de brave burger volledig boven het hoofd, want het is een symptoom van een in hem gegroeide crisis die het mechanisme van een ontluikende krankzinnigheid in werking zet, waardoor het idee-fixe een ongeneeslijk psychisch gebrek wordt. Als exacte beschrijving van een psychose doet dit verhaal aan de novelle *Lenz* van Georg Büchner denken. Maar ook de invloed van Sigmund Freud valt niet te loochenen en het werd terecht toegejuicht als een belangrijke stap naar een vernieuwende aanpak om de menselijke zielenroerselen weer te geven. In *De zeiltocht* wordt deze psychologische blik op de erotiek gericht. De totale ontreddering als fataal gevolg van de liefde is hier niet meer sprookjesachtig opgepoetst en vertekend, maar wordt als het toeslaan van een onbekende macht in het mondaine bestaan van de tegenwoordige mens weergegeven.

Het unieke van Döblin is dat hij in ieder werk een nieuw gezicht toont. Bij andere vertellers weet de lezer dat hij in wezen steeds dezelfde auteur terugvindt, die hij juist daarom al dan niet waardeert. Döblin daarentegen is een Proteus die zich voortdurend verandert omdat geen van de waarheden die hij vindt hem op den duur bevredigt. Hij schokt de mensen en wekt bevreemding door zijn diversiteit, die een teken van zijn religieuze onrust is. Daarom kon hij bij het grote publiek niet echt aanslaan, want de gemiddelde lezer, ook de intellectueel, is gemakzuchtig en wil bevestigd worden, niet opgeschrikt. Dit rebelse karakter van zijn werk vinden we ook in deze selectie van zijn verhalen terug.

Er is geen enkele Duitse schrijver van wie een verhalenbundel kan worden samengesteld die voor de lezer zoveel verrassingen in petto heeft.

Elsenspinsel

Door Els Vermeir

OOLOGSBLOEMPJE

*HELDERE PIANOMUZIEK (FÜR ELISE), DIE LANGZAAM WEGSTERFT
VROUWENSTEM MET WEST-VLAAMS ACCENT:*

Schoon hè?

Dat doet me denken aan de tijd dat ik ook nog zo schoon was. Zonder één rimpeltje en maagdelijk wit. Een echt bloemeke...

Letterlijk, hè.

Met een fiere rechte stengel en fijne, groene blaadjes.

Ik was trouwens niet alleen. Zo ver als ge kon kijken, was heel 't veld bezaaid met broers en zussen van mij. 't Was precies of er een laag sneeuw op 't veld lag, midden in de zomer!

En we stonden daar, zachtekes te wiegen in de wind.
Zó rustig. Dat kunt ge u niet voorstellen.

Maar ik voelde het toen al. Diep in mijn wortels. Er naderde iets, en 't voorspelde niks goed.

*GELEIDELIJK WORDT MUZIEK LUIDER, CARMINA BURANA OF DUITSE MARSMU-
ZIEK (EVENTUEEL MET RITMISCH GESTAMP VAN SOLDATENVOETEN)*

Nog voor we goed beseften wat er gebeurde, was meer dan de helft van ons al platgetrapt.

Wat een paniek!

Overall hoorde ge stengelkes knappen, en de bloemekes die hun blaadjes verloren, schreeuwden het uit van de pijn.

Maar 't ergste moest nog komen!

Opeens kwam er van alle kanten een oorverdovend lawaai. Dat flook, dat gierde, dat bonkte in onze oren. En van 't een moment op 't ander spoot alles rondom ons uiteen. Bloemen, beesten, mensen... 't werd allemaal in duizend stukskes dooreen gesmeten.

Het bloed regende naar beneden, en de paar bloemekes die nog recht stonden, werden helemaal rood. En ge weet het wel, bloedvlekken, dat krijgt ge nooit meer weg.

Geschreid dat ik toen heb!

Van schrik...

Dat ik ook zo rood ging worden!

En toen stonden er opeens twee mannen vlak bij mij. De Manfred en den Tom. Ik weet het nog goed. Eigenlijk waren het nog jonge gasten. Nog groen achter hun oren. Zo groen als mijn stengel.

Maar kwaad dat die op mekaar waren, kwaad!! Ik kon er mij geen gedacht van geven wat die twee mekaar misdaan hadden om zo kwaad te zijn op mekaar. 'k Had nog willen roepen: 'allez, jongens, geef mekaar een hand en zand erover',

maar ja... wie luistert er ook naar een simpel bloemeke? Ze zouden mij toch niet gehoord hebben, want ze stonden daar maar te tieren... 'Du Schwein! Du dumme Hund!' schreeuwde de Manfred, en den Tom antwoordde: 'Go to hell, you bastard!'. Dat had hij beter niet gezegd, want 't volgende dat ik mij herinner, was dat we met een luide klap de lucht in vlogen.

'k Realiseerde het mij nog niet direct, want hoe raar dat 't ook was, ik voelde eigenlijk niks. Maar al mijn blaadjes vlogen elk een andere kant uit, samen met stukskes van den Tom en stukskes van de Manfred. En bloed, bloed... alles werd rood voor mijn ogen!

ROMANTISCHE MUZIEK, (bv. 'BILITIS')

Daarna zijn we beginnen zweven. Zalig was dat! De wind streeelde mijn afgescheurde blaadjes en ik wiegde zachtjes heen en weer. Alsof ik een baby in een wiegje was.

Hoe dat juist zit met die straalstroom en die thermiek en zo, dat weet ik niet, maar 'k weet wel dat mijn blaadjes stillekes aan van mekaar wegdreven. Degene die 't hoogst omhoog gevlogen waren, dreven naar 't oosten, en d' andere naar 't westen. Een paar blaadjes werden onderweg moe, en bleven liever drijven op 't water. Maar mijn twee schoonste kelkblaadjes, die bleven en bleven maar vliegen. Uiteindelijk is er eentje in Engeland terecht gekomen. Daar heeft een kleine jongen, Ralphke, dat gevonden. En intussen was 't ander blaadje helemaal tot in Duitsland gevlogen, en dat is bij een klein meisje terecht gekomen. Kerstin, heette ze.

Die kinderen, die moeten alle twee gevoeld hebben dat ik een speciaal bloemeke was, want die hebben mij jarenlang bijgehouden. Kinderen, die voelen zo'n dingen hé. En ze hebben heel de tijd goed voor mij gezorgd. Ik kwam niks te kort.

MELANCHOLISCHE MUZIEK, (bv. LIMELIGHT)

Maar toch was ik niet helemaal gelukkig. Kent ge dat, dat gevoel dat ge iets mist, dat er u zo precies iets ontbreekt? Dat had ik dus de hele tijd. Allez, 't is te zeggen, dat hadden mijn twee blaadjes de hele tijd.

DRAMATISCHE MUZIEK, (bv. HÄNDEL – SARABANDE)

Ja, en toen begon die miserie weer opnieuw.

De Ralph, die was intussen groot geworden, en die nam mij mee, terug de zee over. Ik had gewild dat hij mij thuis gelaten had, want van 't moment dat die zijn voeten in 't zand zette, was 't precies of ik zag mijn eigen leven in de cinema afspelen. Weer dat gefluit, weer dat gegier, weer dat gebonk... Alleen nog veel erger.

Maar toen gebeurde het hé... Juist zoals ik indertijd in mijn wortels voelde dat er iets mis was, kreeg ik nu in mijn blaadjes een raar gevoel.... Zo een beetje gelijk een kind dat op de sint wacht.

TRIOMFANTELIJKE MUZIEK (bv. ODE AN DIE FREUDE)

En dan opeens zag ik haar.. Achter pinnekesdraad, tussen een ganse massa volk, allemaal grijs en mager, stond dat meiske, Kerstin. Ik wist nog niet dat zij dat was, maar wat er mij direct opviel, was dat klein beetje kleur tussen al dat grijs. Mijn ander blaadje, dat stukske van mezelf dat ik al zo lang miste, dat hing daar aan Kerstin haar nek, achter een stukske glas.

De Ralph, die moet dat ook gezien hebben. Of misschien was't omdat mijn wederblaadje en ik zo erg naar mekaar aan't trekken waren, gelijk een magneet, dat hij niet anders kon dan haar zien. 't Heeft dan nog wel efkes geduurd, maar eindelijk zijn we dan toch weer bijeen geraakt. Twee blaadjes, eindelijk weer samen, na al die jaren!

En Ralph en Kerstin, die hebben daar een groot feest van gemaakt.

Speciaal voor ons!

Sedertdien blijven wij voor altijd samen...

Ralph en Kerstin, hun kinderen en... hun twee papaverblaadjes.

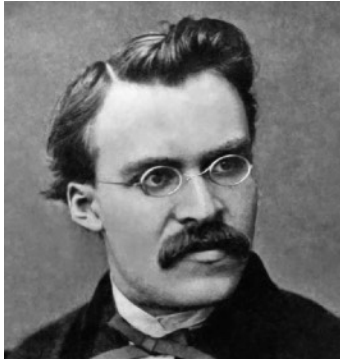
Luisterversie op Youtube:

<https://www.youtube.com/watch?v=jghaNOp8n-w>

Doordenker

Door Carine Vankeirsbilck

NIETZSCHE

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) was een Duits filosoof, cultuurcriticus, componist, dichter en filoloog die wordt beschouwd als een van de invloedrijkste moderne denkers.

Er is niets mis met uiterlijkheden, zolang we ons maar realiseren dat ze niet meer zijn dan dat, dit zal altijd een leidmotief in zijn werk blijven. Hij was nooit onervaren genoeg om optimist te zijn, om te denken dat het leven ooit, op een manier die een niet-held zou kunnen waarderen, heerlijk zou zijn.

Wij kunnen ons, als niet-helden, alleen maar bezighouden met het verbeteren van 'de kwaliteit van het leven' (als Nietzsche er nog was, zou hij zeker de enige juiste commentaar op die vreselijke uitdrukking kunnen geven). Als we het gevoel hebben dat het niet kan worden verbeterd, worden we pessimisten – maar sentimentele pessimisten, of zoals hij het ging noemen 'romantische' pessimisten, die weeklagen over dit miserabele leven, en die onze jammerklachten misschien in passend versluiserende, poëtische vorm gieten.

Nietzsche ontkent niet het bestaan van waarden. Te denken dat hij dat wel doet, is een wijdverbreid en verbazend misverstand. Nietzsche ontkent het bestaan van waarden niet, maar met 'nihilisme' bedoelt hij het ontkennen van het bestaan van waarden, en de komst daarvan vreest hij juist meer dan iets anders. Als hij zichzelf soms beschouwt als de profeet van het nihilisme, dan is dat niet omdat hij de komst ervan aankondigt als iets wat gevierd zou moeten worden, maar net zoals Jeremia de verwoesting van Jeruzalem aankondigde. Wat hij steeds weer in zijn boeken beschrijft, is het gestage, steeds sneller om zich heen grijpende verval van de westerse mensheid tot een toestand waarin geen enkele waarde nog indruk op haar maakt, of een waarin ze het wel met pathos over waarden heeft, maar deze niets meer voor haar betekenen. Dat is de dreiging die hij ziet.

Uit *Kopstukken Filosofie*, Michael Tanner, Lemniscaat, 2000, 120 blz.

Chapeau

Door Marie-Rose D'Haese

DENKERS ALS ANDREA MARCOLONGO

Er bestaat zo iets als het Nederlands Klassiek Verbond. In Brugge is daar een afdeling van, waar jullie nu al een hele tijd niks van hoorden door het gekende probleem. Deze vereniging heeft ook een Latijnse leesclub, waarin we maandelijks een aantal teksten vertalen en bespreken. Daar komen allerlei mensen op af, die ik stuk voor stuk boeiende individuen vind. Op regelmatige basis brengen zij vanuit hun eigen interessesfeer een item, persoon, tekst e *tutti quanti* aan.

Onlangs signaleerde iemand daar een artikel uit *Le Figaro* onder de titel *La culture woke veut chasser le grec et le latin des universités américaines*.

In dat artikel valt de naam van ene Andrea Marcolongo, een jonge Italiaanse classica, die een online lezing hield over het belang van het Latijn en het Grieks. Plots wordt haar discours onderbroken door een vraag uit het publiek: *comment peut-on lire Homère alors qu'il était raciste et misogyne?* Marcolongo kan haar oren niet geloven en heeft naar eigen zeggen de indruk dat zij twee verschillende auteurs hadden gelezen.

Zo kwam ik in contact met deze schrijfster, journaliste en (voormalig) politiek adviseur.

Ze heeft drie titels op haar naam: *La lingua geniale* (2018), de geniale taal dus, met een knipoog naar Elena Ferrantes *L'amica geniale*; *La misura eroica*, de heldenmaat, en een derde, die nog niet vertaald is, over etymologie.

In het Frans zijn haar werken uitgebracht bij *Les belles lettres*, maar haar *geniale taal* is intussen vertaald in 27 talen en gedrukt op een half miljoen exemplaren.

Op het achterplat en in allerlei interviews wordt de nadruk gelegd op het feit dat het boek ook zeer leesbaar is voor wie geen Grieks kent: *'Het maakt niet uit of je Grieks kent of niet; dit boek is bedoeld voor iedereen die op zoek is naar woorden om zich uit te drukken in deze steeds complexere werkelijkheid, waarin we er moeite mee hebben ons verstaanbaar te maken en de ander te begrijpen.'*

Ik durf dat toch te betwijfelen, er worden bijvoorbeeld tal van Griekse citaten in opgenomen. Die worden weliswaar keurig vertaald, maar het is toch wel handig als men ze ook in de oorspronkelijke taal kan lezen.

Voor mensen die Grieks gestudeerd hebben in hun middelbareschooltijd is het heerlijk om te lezen en te herlezen: het doet goesting krijgen om zich opnieuw te verdiepen in deze onovertroffen schrijvers als Plato, de tragici, Homerus, Herodotos, Thucydides, Plutarchus en hun onvergetelijke teksten over Socrates, Oedipus, Odysseus enz. De hatelijke ouderdom zal mij immobielier maken en mij zeker terug meer aan mijn schrijftafel zetten om mij te verdiepen in deze werken.

De ondertitel van het boek is: *Waarom we allemaal van het Grieks moeten houden (9 ragioni per amare il greco)*: ik licht er twee van toe.

Drie geslachten, drie getallen

Net als in onze eigen taal zijn er in het Grieks drie geslachten (dat is in de meeste talen niet zo). Maar alleen het Oudgrieks kent naast enkelvoud en meervoud ook een derde getal, nl. de dualis.

De voorbeelden van de drie geslachten zijn legio, die van de dualis echter zuinigjes.

Voor de geslachten neemt Marcolongo een passage uit Plato uit het Symposium: *In de eerste plaats waren er bij de mensen drie geslachten, niet twee, zoals nu, mannelijk en vrouwelijk; er was ook een derde bij, waarin die twee samengingen. Dit geslacht is nu verdwenen, alleen de naam is nog over.* (blz. 66)

Ze citeert verder over dit tweeslachtige, bolvormige wezen en waarom het er zo uitziet. Deze bolvormigen waren ontzettend krachtig en beraamden een aanval op de Olympische goden. Uiteindelijk neemt Zeus in zijn alom gekende wijsheid het besluit deze bolvormigen te klieven om hen zo te verzwakken. Maar deze nu gescheiden wezens zijn hun oorspronkelijke toestand nooit vergeten en blijven hun leven lang op zoek naar die wederhelft die perfect bij hen past. Wij zijn nooit losgekomen van het verlangen om van twee weer een te maken.

Als het over geslachten gaat, kan Marcolongo ook heel persoonlijk uit de hoek komen. Ik verbaasde er mij al over dat deze auteur een vrouw was: in Italië is

Andrea nl. een mannennaam, komende van het Griekse Andreas: heel haar jeugd werd ze daarom geplaagd en uitgelachen.

En dan haar stokpaardje, de dualis. Dit is inderdaad een merkwaardig taalkundig fenomeen. Naast enkelvoud, ik, en meervoud, wij, zij, heb je in het Grieks een verbuiging die 'wij tweeën' aanduidt. Zij drukt een twee-eenheid uit: een plus een is een geheel bestaande uit twee dingen of personen die nauw met elkaar verbonden zijn. In onze tijd bestaat het nog in het Sanskriet, het Litouws, Slavische, Semitische en Arabische talen.

De dualis was een manier om de wereld te ordenen, om de aard van de dingen en hun onderlinge verhoudingen te meten.

Ze wordt er zonder meer lyrisch, emotioneel en filosofisch over; ze besluit: *'Wie het voorrecht smaakt ooit echt van iemand gehouden te hebben, zal altijd het verschil in waarde en betekenis tussen 'wij tweeën' en 'wij' kunnen voelen; maar we kunnen het niet meer onder woorden brengen. Daarvoor zou je de dualis in het Oudgrieks nodig hebben.'* (blz.84)

Tussen haar betoog door staan in dit boek ook andere 'weetjes'. Ze zijn herkenbaar aan een andere lay-out en vormen een aangename onderbreking van het soms toch wel heel wetenschappelijke betoog.

Zo heeft ze het op blz. 71 over ene Isidorus van Sevilla. Ik zal wel weer eens niet goed hebben opgelet tijdens de les, maar deze man was mij compleet onbekend. Dante vernoemt hem nochtans in zijn *Paradiso* en noemt hem vurig in elk opzicht. Hij was een kerkleraar in de 6de eeuw en dankzij hem werd een massa boeken en kennis doorgegeven. Ze spreekt over zijn boek *Etymologiae sive origines* en ik moet nog uitvlooien of haar eigen boek over etymologieën er iets mee te maken heeft.

Ze noemt het de eerste encyclopedie uit de geschiedenis en een sterk verzet tegen de definitieve ineenstorting van de Grieks-Romeinse cultuur.

Paus Johannes Paulus II benoemde hem tot beschermheilige van het internet en zijn gebruikers!

De optativus

Het Latijn, dat een taal was van boeren en soldaten, heeft een paar modi om de werkelijkheid te beschrijven: iets is onbepaald (infinitivus), iets is echt (indicativus), iets is wenselijk of irreëel (conjunctivus), iets moet gebeuren: imperativus. Klaar: 't Is een beetje vereenvoudigd, maar 't kan volstaan.

Het Grieks, dat veel subtieler is, heeft, als enige taal ter wereld, een optativus, de modus van het verlangen, de persoonlijkste en intiemste werkwoordsmodus. Griekse schrijvers kunnen er heel subtiele standpunten mee uitdrukken.

Als de kans dat een handeling zal plaatsvinden onzekerder is dan de conjunctivus vereist, zet de auteur de optativus in.

Marcolongo gaat omstandig in op deze modus: hij kan een verlangen, een wens, een vloek, een voornemen, een advies, een toezegging uitdrukken.

De mogelijkheid dat een gebeurtenis wel of niet kan plaatsvinden, een uitnodiging, een verzoek, een vriendelijk bevel, een ironische opmerking.

Hij kan ons naar de wereld laten kijken door de bril van de schrijver.

Het Oudgrieks bewaarde de optativus omdat in deze taal de werkwoorden dominant zijn, niet de substantieven.

In het Grieks druk je niet alleen de dingen uit, maar ook de handelingen waaruit de dingen ontstaan en zich ontwikkelen.

Toch verdween de optativus geleidelijk aan uit het Grieks: *'het verlies van de optativus is een signaal dat het Griek minder verfijnd wordt: het betekent het verlies van een zekere aristocratische elegantie.'* (Antoine Meillet).

Het hoofdstuk over de optativus eindigt met een fragment uit Euripides' *Medea*. In de proloog ervan betreurt de voedster dat de Argo ooit uitvoer waardoor Medea verliefd kon worden op Jason, met alle ellende van dien.

De Griekse optativus is het perfecte middel, aldus Marcolongo, om de afstand te meten tussen de moeite die het kost om een verlangen te verwezenlijken en de kracht die nodig is om datzelfde verlangen in de eerste plaats voor jezelf uit te spreken; als we er tenminste van uitgaan dat elegantie in elke situatie een subtiel maar onmiskenbaar voordeel biedt, ook en vooral in het taalgebruik. We moeten het doen met elkaar- en met onze verlangens.

Genoeg geleerde beschouwingen voor deze editie. In het winternummer vergast ik jullie op de *Medea* en de *Jason* in elk van ons.

Wie is Andrea Marcolongo?

De Italiaanse schrijfster en reizigster Andrea Marcolongo (1987) studeerde Oudgrieks en Latijn in Milaan; ook bekwaamde ze zich aan de 'Scuola Holden' van literator-filosoof Alessandro Barrico in 'storytelling' – inmiddels geeft ze er zelf les. Daarnaast was ze een poosje tekstschrijver voor de centrum-linkse premier Matteo Renzi, een ervaring waar ze trots op is, maar 'die nu drie eeuwen geleden lijkt'; ze stopte ermee omdat ze er niet meer achter kon staan. Marcolongo heeft op vele plaatsen in de wereld gewoond, zoals Sarajevo, waar ze haar tweede boek, *De heldenmaat* schreef. Momenteel woont ze in Parijs.

Waarheid en herinnering

Door Johan Debruyne

PIET PEERE

'UNVEILING'

Aan mij persoonlijk kan Piet Peere niet zo heel veel meer onthullen. De kunstenaar Piet Peere dan toch. Ik schreef een behoorlijke tijd geleden al uitvoerig over zijn oeuvre en sprak toen diverse keren met de minzame, stille kunstenaar, die vanwege zware rugklachten (samen konden we indertijd dus een heerlijk potje klagen) een relatief korte carrière als docent kende aan de Antwerpse Academie. Over de Griekse goden daarentegen heb ik nog veel te leren. Alhoewel, die goden... toch ook maar een zootje. Ook onze aardkloot krioelt van goden en halfgoden. En of de kunstenaar dit weet!

© HUGO MARTENS - DOMINIQUE PROVOST - MATHILDESTUDIOS - LENZER

Of ik dan niet heb kunnen genieten van ('Piet Peere/*Unveiling*') zijn groots opgevatte tentoonstelling in het Brugse Grootseminarie, de locatie die destijds bijwijlen zo graag door conservator Willy Van den Bussche zaliger werd ingepalmd om er werk te tonen van een resem internationaal vermaarde kunstenaars? Zeker wel.

Piet Peere was voor mij altijd vooral de Brugse, uitzonderlijk getalenteerde tekenaar. De Brugse Schiele, zeg maar. En dit is een compliment. Zijn houtskooltekeningen van uitgemergelde menselijke wezens en zijn portretten heb ik altijd geweldig bewonderd. Ze staan nog op mijn netvlies gebrand. De bravoure. De pijn die onder zijn vaardige hand tegelijk schoonheid was geworden.

BIJNA BANGELIJKE BRAVOUREUZE LELIJKHEID

Vandaag, in het Grootseminarie langs de Brugse Potterierei, zijn die er opnieuw. Maar dit keer monumentaal. In close-up. Niet zo zeer 'getekend', maar als het ware met verpulverde houtskool bij elkaar 'geveegd'. Immense koppen. Groter dan mensengroot.

In hun extreme vervorming en bijna bangelijke, bravoureuze lelijkheid leiden ze de bezoeker tot bij een immense keramische sculptuur van een gekwelde Tantalus. Die bevindt zich in een vierkante ruimte, tussen gordijnen verborgen. Een spleet in de stof is 'unveiling'. Onnodig, vind ik. Gooi de bezoeker maar meteen in dat Pantheon van jou, Piet! We zijn toch een en ander gewoon geraakt in deze versneld aan hitte, water, geld, hebzucht, egoïsme en corruptie overgeleverde klotewereld. Heel erg raak vat je in ruwe lijnen, vlakken en blikken vooral de innerlijke pijn die geregeld ons deel wordt.

GODEN VERBEELDEN HET MENSDOM

Weet je, heel even dacht ik aan het Kasteel van Gaasbeek en het moment dat daar onder meer Sam Dillemans tentoonstelde. Ik herinner me een kamer met een gigantische houten wand waartegen portretten van (wereld)bekende medemensen waren opgehangen. Kafka bijvoorbeeld, die zie ik jaren na datum nog zo voor me. En ik bleef er zoeken, tot ik Claus had gevonden, Bomans had herkend en de cursiefjes van Carmiggelt mij opnieuw voor de geest werden gehaald.

Ik dacht eraan, omdat ik niet zo vertrouwd ben met de wereld der goden en ook omdat ik de laatste tijd zo weinig van Piet Peere hoor, terwijl bepaalde kunstenaars slechts een scheet moeten laten om pakweg op televisie te komen.

Mooi of oogstrelend is het allemaal niet, dat weet ik wel en dat wil Peere niet, maar het getuigt van klasse en kunde, en ergens in een kleine zaal (waar een video een en ander onthult) hoor je het de kunstenaar ook zeggen, dat hij wel degelijk weet wat hij gaat tekenen of schilderen, maar dat hij eenmaal in actie met verf, houtskool of nog andere materialen, al met andere dingen in zijn hoofd zit. Een soort *écriture automatique*, maar dan steevast met figuren die aan de oppervlakte verschijnen en een verhaal dat je in de verf moet lezen. Uit de verf moet halen.

Een tweede reden waarom Dillemans en Gaasbeek me voor de geest komen, is het feit dat deze tentoonstelling wel erg veel wil laten zien, terwijl ze eigenlijk de schoonheid van het seminarie, de pandgang en de al aanwezige kunstwerken omheen de binnentuin te vaak net niet laat zien.

OOK KLEUR EN ONDEUGENDHEID

Maar goed. Ik neem een foto van een van de donkere werken en eigenlijk ben ik daar al zoet mee. Een god is het wellicht met wie ik denk te kunnen samenleven.

De schilderijen, bij momenten ook monumentaal (deze werken kun je in onze stede eigenlijk op weinig andere locaties tot hun recht laten komen) verrassen mede door hun kleur: soms heel teder en omfloerst, wat mistig zelfs, en soms heerlijk voluit.

Voor deze tentoonstelling heeft Piet Peere zich dus verdiept in de Griekse mythologie. En zoals hij meer dan een decennium geleden het strand als een soort metafoor zag voor de wereld van het mensdom (hij liet ze in het zand hun ding doen), laat hij nu zien dat ook de goden met onze verlokkingen, domheid en pijn te doen krijgen.

TONGZOENEN

Het is lang niet allemaal kommer en kwel, daar in het Grootseminarie. Soms is er ook pure schoonheid, altijd is er kunde en af en toe enige ondeugendheid. Zag ik er geen goden tongzoenen?

Verlaat ik gedepimeerd Peeres godenwereld? Helemaal niet. Ik heb beeldende verhalen gelezen en had af toen de behoefte gevoeld om eens in de tuin te gluren. Ik wilde dit vaker hebben gekund.

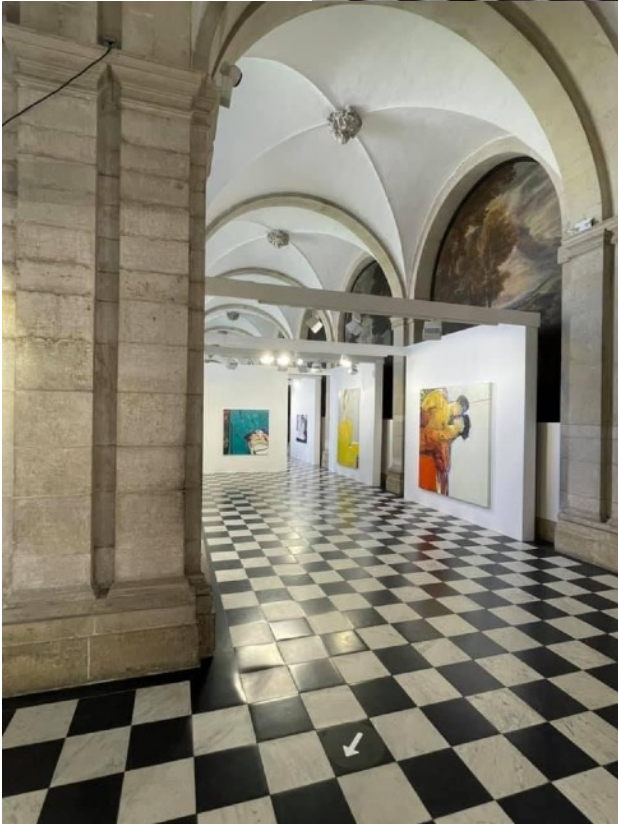

'Piet Peere Unveiling' was te beleven in het Grootseminarie, Potterierei te Brugge tot 12 september 2021.

'De verborgen bron van je ziel moet opzwellen en murmelend naar de zee stromen; en de schat uit je oneindige diepten zal aan je ogen geopenbaard worden.'

Kahlil Gibran

Over de grens

Door Anna-M. Timmerman

Als de grond onder je voeten verglijdt
en 's zomers de bloemen afvallig verdwijnen
dan weet je dat het morgen,
de herfst overschrijdend,
winter wordt.

Vergeet dan niet nu gelukkig te zijn,
want de lente moet nog komen!

Haiku voor vluchteling

Zachter als het merg
Ivoorwitte tandenmond
Toekomst in gezicht.

Uit: *Witte Woorden Weven*, 37 gedichten, talrijke zwart-wit afbeeldingen, eigen beheer, 12 euro, verkrijgbaar via timmermanan@msn.com

De leesgroep

Door Marie-Claire Devos

DE WAND

Literair pareltje van Marlen Haushofer, originele titel 'Die Wand'.

Al vanaf het begin is het duidelijk, dit is een verhaal neergepend om het verstand niet te verliezen, de angst te bedwingen en om menswaardig te kunnen blijven. Gedwongen het hectische leven van de stad af te werpen en verplicht om een te worden met de stilte, kracht en genadeloosheid van de natuur met als doel te overleven.

Het hoofdpersonage, een vrouw, vertrekt op 30 april met Hugo, haar nicht Luise en hun hond Luchs, een afgerichte Beierse bergspeurhond, naar hun jachthuis in de bergen. Hugo en Luise gaan naar het dorp en de vrouw blijft met de hond in het keteldal achter. Wanneer ze 's morgens opstaat, is ze nog steeds alleen en wil ze samen met de hond het echtpaar opzoeken in het dorp, maar een onzichtbare, doorschijnende wand belemmert de afdaling. Aan de overzijde is alles verstard en staat de tijd (het leven?) stil, alleen de natuurelementen lijken te leven. Een boomklever vliegt als eerste van een lange reeks vogels te pletter tegen de wand. Alles wijst erop dat in de vooravond een ramp heeft plaatsgevonden.

Wanneer ze 's anderendaags terugkeert naar de wand en de situatie onveranderd blijkt, barricadeert ze de hut, houdt de buks in gereedheid en zoekt naar informatie via de radio, die echter alleen maar een gezoem produceert. Onbegrijpelijk, maar er is geen vluchtweg. Na drie dagen lijkt de hond de situatie als eerste te accepteren.

Op drie mei vertrekt ze gepakt en gezakt op verkenning langs gene zijde van de wand. Plots komt een brullende koe naar haar toe. Ze is al twee dagen niet gemolken. Met zijn drieën keren ze terug. Is de koe een zegen of een last? Ze improviseert een stal voor de koe. Gelukkig had Hugo altijd veel waarde gehecht

aan goed gereedschap en via een boerenalmanak kan ze voldoende runderkennis opdoen. Ze noemt de koe Bella.

Na tien dagen confronteert ze zichzelf met de ontegensprekelijke werkelijkheid en de omvang van de ramp. Is dit een oorlogsstrategie van supermachten waaraan een einde komt? Zijn er overlevenden? Moet ze kiezen voor zelfmoord of voor overleven?

Ze maakt een inventaris van de levensmiddelen, apotheek, gereedschappen, visgerief en wapens. Ze houdt een agenda bij en probeert via hygiënische discipline een rationele mens te blijven. Ze poot de rest van de aardappelen en legt een bescheiden bonenperk aan om een voedselvoorraad aan te leggen. Op 30 mei verschijnt plots een eigenzinnige kat. De voorraden slinken veel te snel, er is gebrek aan noodzakelijk ingrediënten om fatsoenlijk te overleven, zeker aan fruit, en beelden van overvloedig eten vervolgen haar tot in haar dromen.

Een opgelegd arbeidsritme vergt veel van haar kracht en put haar fysiek uit. Ze beseft abrupt dat haar oude leven voorbij is. Wachten ondermijnt haar zekerheid en op een dag vertrekt ze voor een ferme klim naar de hoger gelegen jachthut, op zoek naar haar oude ik. Ze komt met een overvolle rugzak met nog bruikbare spullen terug.

Als een voorlopige kiesvulling begint te ontsteken, moet ze die zelf opensnijden, maar de fistel zal nooit honderd procent genezen. Om het praten niet te verleren, praat ze met haar dieren. Door haar grote zorg om Bella is ze enorm verrast wanneer op een dag de kat jonkies krijgt. Het kleinste poesje noemt ze Perle, omwille van haar witte vacht en Luchs, de hond, wordt Perles beschermer.

Instinctief beseft ze het belang van lucifers en rekent uit dat ze met de vierduizend stuks twee en een half jaar verder kan. Ook de munitie is van levensbelang voor het wildvlees. Ze beseft dat ze moet zorgen dat haar aanpassingsvermogen niet verdwijnt, dat ze gezond blijft, en niet te veel over de toekomst gaat piekeren, hoop blijft koesteren.

Op twintig juli begint ze met de hooioogst, maar ze kan de weersvooruitzichten nog te weinig lezen en is hulpeloos overgeleverd aan het weer. Het duurt drie weken voor de oogst binnen is, wanneer ze uitgeput, in een zware aanval van moedeloosheid, in tranen uitbarst. De verantwoordelijkheid voor de dieren dwingt haar weer overeind te krabbelen. De zorg voor de houtvoorraad luidt de herfst in.

Ze beseft dat haar huidige leven meer vorm en betekenis heeft gekregen dan de overbelaste vrouw die ze vroeger was, vastgeklit in een keurslijf van verplichtingen, studies en opleidingen die hier nu van generlei nut of toepassing zijn.

Het leven dobbert verder. Ze plukt bosbessen voor inmaak en thee, rooit aardappelen, droogt bonen om ze als zaaigoed te bewaren, maakt de akkers spitklaar tegen het volgend plantseizoen, oogst appelen...

Wanneer het laatste gemaaide hooi voor Bella is binnengehaald, kan ze eindelijk rusten. Genietend in het zonnetje kijkt ze tevreden terug op de drie voorbije seizoenen en haar verzorgde dieren.

Op zevenentwintig oktober valt de eerste sneeuw en kijkt ze tegen een koude, lange winter aan. Ze observeert de vrijheid en de onafhankelijke, byzantijnse levenswijze van haar katten en vergelijkt ze met de natuurlijke ongedwongenheid van Luchs. Ze maakt zich ook zorgen om het gevaar dat Perle loopt. Die is met haar witte vacht een gemakkelijke prooi voor uilen, vossen en marters. En dan sterft Perle, het eerste verlies van een geliefd dier. Ze kan Perle niet vergeten, het brengt haar in een soort lethargie. Ze probeert het leed te compenseren door samen met Luchs lange wandelingen te maken in het bos langs onbekend terrein. Zelf heeft ze weinig oriëntatievermogen, maar Luchs brengt haar altijd weer veilig naar de hut. Wild schieten gaat moeilijk in die periode. De weerzin tegen doden is ze nooit kwijtgeraakt.

Rond de kerstperiode mijmert ze nostalgisch over vroeger en denkt ook terug aan haar kinderen en hoe ze de kersttijd doorbrachten. Op driekoningen gaat ze noodgedwongen naar de wildvoederplaats, maar het wild laat op zich wachten. Verkleumd keert ze terug naar huis en vindt een doodmager, gekwetst reetje dat ze met het mes uit zijn lijden moet verlossen. Door de strenge, aanhoudende vrieskou vindt ze later nog enkele doodgevroren reeën.

Rond de tijd dat Bella moet kalveren raakt ze in paniek. Toch verloopt alles naar wens en is ze heel blij met het stierenkalfje. De wand heeft haar verplicht een totaal ander leven te gaan leiden. Maar ze is heel erg bewust van het feit dat ze nooit nog een levende mens zal tegenkomen. Haar lichaam is sterk verzwakt en lange afstanden kan ze niet meer afleggen. Nu de poes twee van haar jonkies verliest, overweegt ze zich niet zo vlug meer te hechten aan een levend wezen, hoewel ze diep van binnen weet dat ze dit niet kan waarmaken.

Voor Bella en de stier zou het nuttig zijn een paar maanden te verhuizen naar de alm. Maar ze piekert lang over de uitvoerbaarheid van haar besluit. Voor ze het jachthuis verlaat, schrijft ze op een briefje 'Ben naar de alm' en verbaast zich over de onzinnige hoop die het berichtje uitstraalt.

Na drie weken op de alm zakt ze terug af naar het jachthuis in de hoop de weggelopen kat daar te vinden. Ook het opnieuw aangelegd aardappelveldje wacht op inspectie. De aanhoudende droogte maakt haar moedeloos. De aardappelplantjes op het onbemeste stuk zijn klein en niet zo groen als op de bemeste akker, de bonen klimmen al tegen de stokken op, maar de hooiakker is dor en droog. De forellen in de bijna uitgedroogde beek laat ze met rust, zodat het bestand zich kan herstellen.

Luchs, haar maatje, sterft, hoe moet ze nu alleen verder, kan ze nog verder, in deze versteende wereld?

Stijl

In 'De Wand' is een naamloze ik-figuur aan het woord. Ze schrijft voor zichzelf, want waarschijnlijk zal nooit nog iemand dit lezen. De grote spanning in het boek is de langzame onthulling van gebeurtenissen van deze eenzame figuur. Het met veel toewijding geschreven dagboek met zijn dagelijkse strijd tegen de natuur-elementen is een (on)voorspelbaar doemscenario.

Zoals ze de glazen wand aftast, tast ze ook haar mogelijkheden af, en de lezer wordt in spanning gehouden of dit al dan niet zal lukken, zal ze overleven? Hoe zal ze overleven? Welk impact heeft dit op haar geestelijke gezondheid? Komt ze dit trauma ooit te boven? Kan een mens alleen overleven in de existentiële eenzaamheid van het leven? Het werk, zonder opsmuk, zonder romantiek, roept bij de lezer zowel beklemmende vragen als fascinatie op.

De kracht van 'De Wand' ligt volgens mij in de overgave en de ontwikkeling van stadsmens naar oernatuurmens, een thema dat je de hele tijd bezighoudt en fascineert; door Marlen Haushofer gebracht in een prachtige, eenvoudige taal. De langzame onthulling van de gebeurtenissen van de naamloze ik-figuur zorgt ervoor dat de lezer als het ware zelf de wand en de overlevingsmogelijkheden aftast. De roman situeert zich ten tijde van de koude oorlog in de jaren 1950-60, mogelijk heeft Marlen Haushofer het einde van maand (30 april, het begin van de roman) als symbool gebruikt voor het einde van de wereld na een mogelijke kernoorlog?

Een stukje over de angst van het personage

Blz. 152: *'Was de wand niet de bevestiging van mijn kinderlijke vrees? Van de ene op de andere dag was mijn vroegere leven, alles waaraan ik gehecht was, op een geheimzinnige manier gestolen. Als dat mogelijk was geweest, dan was alles mogelijk. Tenslotte hadden zij mij in de loop van de tijd zoveel verstand en discipline bijgebracht, dat ik elke opwelling in die richting al in de kiem smoorde. Maar ik weet niet eens of dat gedrag normaal is; misschien zou de enige normale reactie op alles wat is gebeurd wel de waanzin zijn.'*

De auteur

Marlen Haushofer (1920-1970) is een groot schrijfster uit de Oostenrijkse literatuur. *Die Wand* is haar bekendste roman, waarvoor ze de Arthur Schnitzlerprijs kreeg. Het boek is later ook verfilmd en in 2014 op dvd uitgebracht. Haar naam is voor altijd verbonden aan de Marlen Haushofer Literaturpreis van de Oostenrijkse stad Steyr.

Ze werd geboren in het idyllische landelijke dorp Frauenstein uit een gewoon gezin: vader boswachter, moeder huisvrouw. Haar opleiding germanistiek en kunstgeschiedenis (1941) zal ze niet voortzetten. Persoonlijke ervaringen uit haar leven en haar jeugd zijn vaak gebruikte onderwerpen in haar romans.

Marlen Haushofer 1951

© Sybille Haushofer, Steyr / Wien

Ze trouwt twee keer met dezelfde Manfred Haushofer. Eind jaren zestig gaat haar gezondheid achteruit. Ze sterft op 49-jarige leeftijd aan botkanker. Ze wordt in een adem genoemd met Ingeborg Bachman en Elfriede Jelinek.

Een groot man heeft ooit gezegd dat onwetendheid
aan beide uiteinden van de kennis staat".

Alexis De Tocqueville

Beeldspraak

Door Rita Vanhoutte

THEATER AAN ZEE (TAZ) 2021

TAZ moet je beleven, beschrijven is moeilijk. Het is gulzig theater, muziek en literatuur in een tijdspanne van 14 dagen verorberen. Soms zie je iets formidabel, soms boeit iets minder, soms ben je emotioneel geraakt, soms valt iets tegen. Je moet de bluts met de buil nemen. Vandaar dat je nooit voor een of twee opvoeringen naar een festival gaat. Je kiest gretig je programma volgens je agenda en dikwijls met de natte vinger. Want TAZ geeft jonge acteurs en muzikanten een podium en het is aan het publiek om ze enthousiast en zonder vooroordelen hun ding te laten doen. Wat is er mooier dan, als publiek, nieuw talent aan te moedigen en diegenen die je geraakt hebben, in hun verdere loopbaan te volgen? TAZ is het onverwachte verwachten.

TAZ was dit jaar aan haar 24ste editie toe. Vorig jaar kon het uiteraard wegens de coronacrisis niet doorgaan. Dit jaar was het festival gespreid over 17 in plaats van 14 dagen, om het coronaproof te laten verlopen. Met groot respect voor de tientallen vrijwilligers die de aanwezigen naar en van hun plaats leidden. Artistiek leider Luk Muylaert was tevreden over deze editie. Er werden meer dan 50.000 tickets verkocht (evenveel als in 2019). De meeste opvoeringen gingen door in open lucht, wat met het kwakkelweer van deze zomer niet altijd evident was.

Het thema dit jaar, gekozen door curator en VUB-rector Caroline Pauwels, was 'verwondering' en zoals Einstein ooit zei: 'er zijn slechts twee manieren om je leven te leven. Doen alsof niets een wonder is, of doen alsof alles een wonder is'. Bij de 'verwondering', dat reeds het thema zou geweest zijn voor de editie van 2020, wou Caroline Pauwels er voor dit jaar ook 'verbondenheid' en 'zorgeloosheid' aan toevoegen, zonder daarom overmoedig of losbandig te werk te gaan. Daarvoor is Covid nog te zeer een risico, een sluipend gif in ons dagelijks leven. Het is ook niet de eerste editie waarbij TAZ de link legt tussen Oostende en Brussel. In 2009 waren zanger Arno en toenmalig directeur van de KVS, Jan Goossens, de curatoren. Ze brachten beiden veel schoon volk uit Brussel mee.

Dit jaar was het niet anders: het festival startte met een optocht van twee reuzen. Een uit Oostende, een uit Brussel. Vooral de reuzendragers, als reus in de mens, symboliseren de uitvergroting van de kracht die in onszelf schuilt.

Theatermakers Stefan Perceval en Marit Stocker (Het Gevolg) werken in Brussel met volwassenen die zich thuis voelen bij Zonneliëd vzw. In Oostende waren het de jongeren en buurtbewoners uit de achterban van O.666 (Vuurtoerenwijk Oostende), de jongerenwerking Arktos en de sociaal artistieke praktijk van kleinVerhaal die aan bod kwamen.

En als er dan, onder de vele groepen die aan TAZ deelnamen, een groep was die de reus in zich toonde, dan was het Jong Theatergezelschap TINT uit Brussel, dat het publiek verwonderd deed kijken naar zijn beeldend theater 'Chaos'. Via fundraising brachten ze het nodige geld bij mekaar om hun decor te financieren.

Van reuzengehalte gesproken.

71 opvoeringen, 17 literaire gesprekken en debatten, drie wijkfeesten en doorlopend de jongerenwerking TAZ Youth, Lijfstroom met livemuziek, en nog zoveel randevenementen, op 40 locaties, meestal met zicht op strand, zee en haven. Meer moet een festival niet zijn.

Jij zal er toch ook bij zijn in 2022? Schrijf je in op de nieuwsbrief, zodat je tijdig kan boeken en noteer alvast 27 juli tot 6 augustus in je agenda.

Gelezen en goedgekeurd

Door Bart Madou

DE KINDEREN VAN SPIEGELGRUND

Een roman die begint met het (voor)woord: '*decursus [Lat.]: stroom, rivier; (in verband met een ziekte) beloop, verloop*' – onderaan, rechts op de eerste bladzijde. Niet bepaald wat je van een roman verwacht en zeker niet als je die bladzijde omslaat en geconfronteerd wordt met drie (lange) citaten. Eentje uit *Krieg und Bevölkerung* van een zekere Julius Tandler, uit 1918, een tweede (langer dan een bladzijde) uit een artikel verschenen in *Archiv für Kinderheilkunde*, geschreven door ene Hans Krenek in 1942 en tot slot twee zinnen van Michel Foucault uit zijn *Surveillir et punir* van 1975. En dan begint de tekst van de eigenlijke roman: 'De eerste keer dat ze hem naar Spiegelgrund brachten, was in januari 1941, op een koude, heldere winterochtend toen de grond bleek en glinsterend oplichtte door de vorst.' Al vlug wordt duidelijk dat Spiegelgrund een kindertehuis is waar de jonge protagonist, Adrian Ziegler, 10 jaar, in terecht komt. Een roman die in feite een soort docu-roman blijkt te zijn. Am Spiegelgrund heeft echt bestaan. Wikipedia: *Am Spiegelgrund was een kinderkliniek in Wenen tijdens de Tweede Wereldoorlog, waar 789 patiënten werden vermoord onder de kindereuthanasie in nazi-Duitsland.* Verder lezen we dat er in 2002 een herdenkingsmonument opgericht is. Toch vrij laat als je 't mij vraagt.

Staar je niet blind op de term docu-roman, het is echt een roman en pas helemaal op het einde breidt de schrijver, Steve Sem-Sandberg, een Zweed die in Wenen woont, er een documentair staartje aan. Daar zegt hij bijvoorbeeld op welke levende persoon zijn Adrian Ziegler gebaseerd is. Maar behalve Adrian is er nog een tweede protagonist, Anna Katschenka, een verpleegster (verpleegsters worden in de roman allemaal met 'zuster' aangeduid). Deze twee protagonisten krijgen in de zeventien hoofdstukken elk afzonderlijk een hoofdrol, in enkele zeldzame gevallen ontmoeten ze elkaar, hoewel ze vaak op dezelfde plaats verblijven.

Al vlug kom je te weten dat Spiegelgrund een euthanasiekliniek is, waar misvormde of ziekelijke kinderen bijeengebracht worden om dan ten behoeve van de wetenschap vermoord te worden (men verwijderd hun hersenen en bewaart die op sterk water). Momenteel zijn er 789 vermoorde kinderen bekend. Maar terug naar de roman: Adrian Ziegler lijkt voor het ongeluk geboren. Hij komt eerder toevallig in Spiegelgrund terecht, hij is nogal teruggetrokken, evenwel niet zo dom, hij kan lezen en schrijven, maar heeft zijn uiterlijk tegen: spitse tegen zijn

hoofd staande oren, een zigeunertype. In zijn paviljoen maakt hij mee hoe vele van zijn lotgenoten verdwijnen of sterven, officieel aan longontsteking. Op een bepaald moment ziet hij zijn kans schoon om te ontvluchten, hij wordt vrij snel weer opgepakt en zwaar gestraft met een zwavelkuur en plaatsing in een werkkamp. Daar krijgt hij te maken met een personeelslid dat hem seksueel misbruikt; als ze dan betrapt worden, krijgt Adrian de schuld. De oorlog nadert echter zijn eindfase, de kinderen van het paviljoen worden ijlings naar een aak op de Donau gebracht die hen in onmenselijke omstandigheden naar Regensburg vaart. Wanneer Adrian eindelijk bevrijd wordt, kan hij nergens heen, zijn 'strafblad' blijft hem achtervolgen. Weer belandt hij in de gevangenis, waar hij onderworpen wordt aan een psychiatrische test, afgenomen door dokter Gross, dezelfde dokter die verantwoordelijk was voor de euthanasie van de kinderen, maar die het gerecht na de oorlog steeds om de tuin heeft kunnen leiden. Die Heinrich Gross heeft trouwens echt bestaan, na de oorlog heeft hij het zelfs tot directeur gebracht in Steinhof, de plaats waar Spiegelgrund gelegen was. Onvoorstelbaar!

Dan had zuster Anna Katschenka minder geluk, haar loyaliteit voor haar oversten werd haar niet in dank afgenomen, zij belandde na de oorlog in de gevangenis. Haar vonnis wordt heel sprekend beschreven in de roman. Nochtans had zij het beste voor met de kinderen en met velen had ze een goede band. En dat maakt het juist zo moeilijk als lezer: hoe moet je Anna Katschenka beoordelen? Zij deed wat haar oversten haar opdroegen, ze was het Nationaalsocialisme niet bepaald gunstig gezind, zij besepte wel wat er met de kinderen gebeurde, maar bleef haar taak als hoofdverpleegster vervullen.

Het feit dat veel personages in de roman met hun echte naam genoemd worden - Anna Katschenka, dokter Margarete Hübsch, dokter Heinrich Gross, dokter Marianne Türk, dokter Erwin Jekelius, dokter Ernst Illing, ze hebben allemaal bestaan -, verleent het verhaal een documentair karakter, maar nergens krijg je de indruk dat de fictie verlaten wordt.

De historische achtergrond is zo aangrijpend dat die alleen in fictieve vorm echt na te voelen is, lezen we op de achterflap.

Steve Sem-Sandberg, De kinderen van Spiegelgrund, Ambo, 502 blz.

IL GIARDINO DEI FINZI-CONTINI (De tuin van de Finzi-Contini)

Deze Italiaanse film van Vittorio De Sica uit 1970 won een jaar later de *Gouden Beer* op het filmfestival van Berlijn en de *Oscar* voor beste anderstalige film. Het verhaal is gebaseerd op de gelijknamige roman van Giorgio Bassani van 1962.

De begingeneriek zet meteen de toon voor deze semi-oorlogsfilm, die zich afspeelt in Ferrara, Italië, van 1938 tot 1943. Beelden van bomen en planten in oranjebruine herfsttinten, vergezeld van romantisch-melancholische muziek, creëren meteen een weemoedige ondergangsstemming. Toch staat die in een fel contrast met de smetteloos witte tenniskleding van een groepje adolescenten dat daarna vrolijk lachend in beeld komt gefietst. Het gaat om Giorgio, zoon van een welgestelde joodse zakenman, die

samen met een aantal vrienden is uitgenodigd door Mikól en haar broer Alberto voor een partijtje tennis. Dat vindt plaats op het landgoed van de Finzi-Contini, de adellijke familie waartoe Mikól en Alberto behoren. Een hoge poort is de enige toegangsweg tot dit prachtige domein vol eeuwenoude bomen – misschien wel geplant door Lucrezia Borgia, vertelt Mikól - met prachtige lanen, die naar het imposante verblijf van de familie voeren.

Hier lijkt het leven vrolijk en onbezorgd, de adolescenten vermaken zich met het tennis, de ouders en grootouders van Mikól wandelen waardig en statig door het domein en heten hun gasten van harte welkom. Het zijn dan ook '*gente educata*', zoals een van Giorgio's vrienden hen omschrijft: hoogopgeleide mensen, die voor het overige niet schijnen te beseffen wat zich buiten de muren van hun domein afspeelt. Zo verontschuldigt Mikól zich voor de kwaliteit van het tennisplein, maar hoopt dat ze dat het jaar nadien kunnen aanleggen met rode gravel, en zo zal dat ook gebeuren, steeds alsof er niets aan de hand is.

Maar al snel wordt duidelijk dat het leven niet meer zo rooskleurig is. *'I Finzi-Contini non abbandonano mai il loro regno,'* grapt een van de vrienden nog aan het begin van de film: de Finzi-Contini verlaten nooit hun koninkrijk. En dat blijkt ook letterlijk zo te zijn. Mikól en Alberto verlaten het domein nooit, uit angst voor de buitenwereld. *'Je voelt je steeds bespied en benijd,'* vertelt Alberto. En hij voegt eraan toe: *'So cosa pensi: che mi manca la gioia di vivere. Ma chi me lo può dare?'* (Ik weet wat je denkt: dat ik levensvreugde mis. Maar wie kan me die geven?)

Ook Mikól, die nochtans vrolijk en uitbundig lijkt, verkiest de eenzaamheid. *'Het was een fijne dag, maar het was toch leuker toen we alleen waren,'* vertrouwt ze haar broer toe wanneer de vrienden weer naar huis zijn.

Het maakt deel uit van het mysterieuze, dubbelzinnige gevoel dat over de hele film hangt. Want niets is zoals het lijkt. Dat is al zo voor de relaties tussen de jongeren. Giorgio is hopeloos verliefd op Mikól, met wie hij al bevriend is sinds ze nog kinderen waren. Maar Mikól, *'alta, bionda ma imprevedibile'* (groot, blond, maar onvoorspelbaar) lijkt zijn gevoelens niet te beantwoorden en zich meer aange trokken te voelen tot Malnate, een vriend van haar broer, hoewel ze hem zegt dat hij haar type niet is. Tegelijkertijd lijkt ook Alberto zelf een oogje te hebben op zijn vriend Malnate, althans, dat gevoel krijg je, hoewel er nooit met een woord over homoseksualiteit wordt gerept. Net zoals je nooit te weten komt aan welke mysterieuze ziekte Alberto lijdt.

Het dubbelzinnige speelt ook op een hoger, politiek niveau. Zo krijgt Giorgio op een bepaald moment ruzie met zijn vader; hij verwijt hem dat hij in de illusie leeft dat Mussolini beter is dan Hitler en fascisme beter dan nazisme. Dat is ook zo, meent de vader, die zich heeft aangesloten bij de fascistische partij en daarmee hoopt beschermd te zijn tegen de zogenaamde 'rassenwetten' van Il Duce. Maar het tegendeel is waar: gemengde huwelijken worden verboden, de studenten worden uitgesloten van de publieke scholen en joden mogen geen huishoudpersoneel meer hebben. Toch vindt Giorgio's vader dat ze het nog zo slecht niet hebben. Ondanks dat alles hebben ze nog fundamentele rechten en zijn ze nog steeds Italiaanse burgers. Al zijn ze dan burgers *'di serie C'* – derderangsburgers. Het gaat echter geleidelijk van kwaad naar erger. Giorgio, die net als Mikól literatuur studeert en aan zijn thesis werkt, wordt de toegang tot de bibliotheek ontzegd. *'Het spijt me,'* verontschuldigt de directeur zich, *'het ligt niet aan mij, als het van mij afhing...'* Giorgio begrijpt en vult aan: *'lo so: lei ha famiglia. Tutta l'Italia ha famiglia.'* (Ik weet het: u heeft familie. Heel Italië heeft familie.). Gelukkig kan hij verder gaan studeren in de bibliotheek van de Finzi-Contini. Vader Finzi-Contini

maant hem aan om snel zijn thesis af te werken zodat hij kan afstuderen 'vooral eer ook de schone letteren Arisch zijn.'

Mikól, die haar thesis in Venetië ging afwerken, keert terug naar huis en brengt een glas mee dat de toekomst kan voorspellen. Er wordt een 'lange en pijnlijke oorlog' voorspeld, met op het einde de '*vittoria completa per le forze del bene*': het goede zal overwinnen. Maar doorheen de film zitten allerlei hints die dat in twijfel trekken. Wanneer Mikól haar broer vraagt of ze later op haar oma zal lijken, antwoordt die: '*chi vivrà, vedrà*': wie leeft, zal het zien. De enige die alles lijkt te zullen overleven, is de prachtige tuin.

Al beantwoordt de beeldkwaliteit intussen niet echt meer aan onze hedendaagse normen, toch is dit een tijdloze, meerlagige en suggestieve film die zeer raak de pijnpunten van een oorlog blootlegt: de angst en de hypocrisie waarmee mensen een regime ondersteunen en mee groot maken, dat uiteindelijk hun eigen ondergang zal betekenen. Een waarschuwing die ook vandaag in tal van landen overal ter wereld een terechte plaats verdient.

Tot slot nog deze woorden van troost, die Giorgio krijgt van zijn vader: '*Nella vita se uno vuol capire, capire veramente come stanno le cose di questo mondo, deve morire almeno una volta e allora meglio morire da giovane, quando uno ha tanto tempo davanti a sé per tirarsi su e resuscitare. Capire da vecchi è molto più brutto, sai, come si fa, non c'è mica il tempo per ricominciare da zero*'.

(Als men in het leven echt wil begrijpen hoe de wereld in elkaar zit, moet men minstens een keer sterven; en dan is het beter jong te sterven, wanneer men nog alle tijd heeft om er bovenop te geraken en te herleven; het begrijpen wanneer je oud bent, is veel erger, want dan is er helemaal geen tijd meer om vanaf nul te herbeginnen.)

Ik vond de film op internet (YouTube en Internet Archive) helaas alleen in Italiaanse versie (weliswaar zeer mooi en begrijpelijk Italiaans voor wie de taal kent). De dvd is echter ook in diverse bibliotheken te vinden, ik ga ervan uit dat hierbij ondertiteling beschikbaar is.

info: <https://filmkrant.nl/recensies/de-tuin-van-de-finzi-continis/>

[https://stringfixer.com/nl/The_Garden_of_the_Finzi-Continis_\(film\)](https://stringfixer.com/nl/The_Garden_of_the_Finzi-Continis_(film))

Les femmes de ma vie

door Bart Madou

'J'aime les femmes. J'ai toujours aimé les femmes, la compagnie des femmes, le parfum des femmes.' Zo begint Patrick Poivre d'Arvor een boekje met als titel *Les femmes de ma vie*. Vandaar deze rubriek. Verwacht geen biografie, eerder een persoonlijk relaas van mijn ontmoeting en waarom deze vrouwen indruk op mij gemaakt hebben.

Ditmaal Sylvia Plath (1932-1963) en Martha Argerich (°1941).

Sylvia Plath, de rode komeet

Begin dit jaar verscheen *Rode komeet*, de biografie van Sylvia Plath van Heather Clark in het Nederlands: dé gelegenheid om eens grondig kennis te maken met deze Amerikaanse schrijfster. Van haar kennen wij *De glazen stolp* (*The Bell Jar*), maar toch is volgens mij haar grootste belang gelegen in haar gedichten. Vaak controversieel, ongenadig, ruw, geen blad voor de mond, maar hoe poëtisch! Hetzelfde kan eigenlijk ook gezegd worden van haar man Ted Hughes; lang na haar vroege dood schreef hij zijn ontluisterende *Verjaardagsbrieven* (*Birthday Letters*). Als je net de biografie van Sylvia gelezen hebt, is alles zo goed, vaak pijnlijk herkenbaar. Wanneer is Sylvia in mijn leven gekomen? Dat weet ik niet meer zo precies, wel waarmee: met *De glazen Stolp*, of wat dacht je, het overweldigend relaas van Esther Greenwood, het alter ego van Sylvia Plath. Ik heb toen niet meteen iets opgezocht over haar (er was nog niet zoiets als Google en om een ency-

clopedie te raadplegen moest het al erg dringend zijn). Pas later, via een literaire vriendin die haar eindwerk over Plath gemaakt had, kwam mij ter ore welk dramatisch leven en levenseinde ze gekend heeft. Kop van Jut was toen al haar man Ted Hughes, maar uit de biografie van Heather Clark blijkt dat deze beschuldigingen sterk moeten gerelativeerd worden.

En ja, ik heb *De glazen stolp* herlezen en herlezen en na de biografie nog eens herlezen, op elk personage kon ik een naam kleven, dat was zeker een toegevoegde waarde.

*Then the sky and I are in open conversation.
And I shall be useful when I lie down finally:
Then the trees may touch me for once, and the flowers
have time for me.*

(I am Vertical)

*Dan praten de lucht en ik heel open met elkaar.
Nuttig zal ik zijn als ik dan eindelijk ga liggen:
De bomen mogen mij die ene keer aanraken, en de bloemen
mij de tijd geven.*

Martha Argerich, de Argentijnse meteor

Een oude bekende, in beide betekenissen (ze werd dit jaar 80), maar ik kende en bewonderde haar sinds mijn jeugd, de tijd van de elpees dus. Wat mij altijd opgevallen is, is dat foto's van al wat oudere artiesten op de hoes van een elpee of een cd doorgaans een jonge versie weergeven. Zo bezit ik een elpee van een bijzonder jeugdige Clara Haskil, terwijl ze tijdens de (overigens fraaie) opname al (stok)oud was.

Mutatis mutandis geldt dat ook voor Argerich, steeds een foto van die flamboyante vrouw op het hoesje, slechts bij haar recentste opnames durft men haar al wat ouder voor te stellen.

Argerich, die was (en is!) een en al vuur en energie, een bliksemschicht, een razende storm. Zij wordt vaak geschuwd omwille van haar meermaals grillig karakter. Als organisator kon je nooit zeker zijn dat ze voor een gepland concert opdaagde. Nu, samen met de Chileen Claudio Arrau heeft Martha Argerich zeker mijn eerste 'klassieke' jaren gekleurd. Ik heb haar doen en laten dan vanuit de verte wat gevolgd, zeker haar eigen dierbare Luganofestival, *Martha Argerich and friends*, hield ik jaarlijks in het oog. In Lugano charmeerde ze vooral in stukken voor kamermuziek met haar geliefde partners Gidon Kremer, viool en Misha Maisky, cello (ook min of meer haar buurman in Lasne, voor zover ik mij herinner). Zij heeft altijd oog gehad voor opkomend talent, ook dat was zeer zichtbaar in Lugano. Graag had ik haar eens live aan het werk gezien, maar dat is mij tot nu toe niet gelukt. Over haar spel is iedereen het unaniem eens: briljant! Van deze pianiste mag men gerust zeggen dat zij een levende legende is.

Te Beleven

Door Bart Madou

En hier gaan we weer, of tenminste dat hopen wij te doen, want Corona kan nog altijd roet in ons lang geconserveerde eten gooien. Maar goed: twee activiteiten in het najaar.

Gustav Klimt - Beethovenfries

31 oktober. *Save the date!* Een testcase (bah, al die Engelse termen); opnieuw dus: 31 oktober om 11 uur, prik die datum vast, onze eerste activiteit sinds alles vorig jaar op slot ging (in lockdown, in modern Nederlands), een test voor ons.

We gaan naar Wenen, meer bepaald naar het gebouw van de Secession, anno 1902. Naar aanleiding van de inhuldiging van het drie meter hoge beeld van Ludwig van Beethoven, een werk van de Weense graficus en beeldhouwer Max Kling. Gustav Klimt, de bezieler achter de Secession, had aan collega-kunstenaars gevraagd om voor een

tentoonstelling een kunstwerk te maken dat refereerde naar Beethoven of een van zijn composities. Zelf koos Klimt voor enkele regels uit de *Ode an die Freude*, het slotdeel van de 9de symfonie. In een nevenzaaltje, naast de centrale zaal waar Beethoven op zijn troon zat, schilderde hij op enkele wandpanelen een heus verhaal, in zijn typische, latere stijl: veel goud, mozaïek, golvende vrouwen met gesloten ogen, Klimt op zijn best. Tijdens deze lezing brengen wij niet enkel een bezoek aan de Beethovenfries, maar zoeken wij ook naar zijn inspiratiebronnen en naar gelijkaardige werken. We eindigen met een opgewekte en pittige uitvoering van Beethovens *Ode an die Freude*. Na de lezing worden er ook nog een tiental boeken over de Beethovenfries onder de aanwezigen verloot.

11de Thomas Mannlezing – Tinneke Beeckman over Machiavelli

21 november. Fixeer die datum ook maar. 21 november 2021 wel te verstaan. Ook de kwaliteitsvolle Thomas Mannlezingen willen wij hernemen (en dat nog een tijdje blijven doen). Weer eens het woord aan een scherpzinnige vrouw. Filosofe Tinneke Beeckman publiceerde vorig jaar een boek onder de titel *Machiavelli's lef*, waar zij het opneemt voor deze doorgaans verguisde Florentijnse diplomaat, een tijdgenoot van Maarten Luther en Thomas More. Want Machiavelli, was dat niet de man die uiteenzette hoe je kon manipuleren en bedriegen? Hij die door Mussolini werd bewonderd? Het is evenwel Spinoza geweest die Tinneke Beeckman aanzette om meer over Machiavelli te weten te komen.

Spinoza bewonderde Machiavelli omdat hij zoveel gedaan had voor de vrijheid. Pardon? Vanwaar dan zijn slechte naam? Ach ja, de Kerk natuurlijk, voor wie hij de baarlijke duivel was omdat hij beweerde dat de Kerk geen politieke rol mocht spelen. Luther, die het ook niet zo goed kon vinden met de kerkelijke elite van toen, was hetzelfde lot beschoren. Machiavelli had het lef om het wangedrag van de politieke elite van zijn tijd aan te kaarten; dat dit hem soms duur te staan is gekomen (gevangenis, marteling) weerhield hem er niet van om te blijven ijveren voor de republiek en inspraak van het volk.

Beide hierboven aangekondigde lezingen gaan door in LDC De Braambeier, Klimt-Beethoven start om 11 uur, de Thomas Mannlezing begint om 10.30 uur.

Dante andante

Door Els Vermeir

EEN NIEUW LEVEN

2021. Op 14 september is het 700 jaar geleden dat Dante Alighieri overleed. Ooit, in een vorig leven, bestudeerden we, onder leiding van wijlen Professor Raoul Blomme (+2007), een jaar lang de teksten van Dante in de cursus Filologische Oefeningen over de Italiaanse taal. Ik duik nog een keer in mijn cursus van we-er, om er enkele fragmenten uit te puren.

La Vita Nova

In de voorbije edities had ik het steeds over de *Divina Commedia*, het bekendste werk van Dante Alighieri. Maar hij schreef natuurlijk veel meer dan dat. Onder andere *La Vita Nova*, een prosimetrum of *chantefable*, zoals het Franse *Aucassin et Nicolette*: een tekst waarin proza en poëzie elkaar afwisselen. Dat het boekje een Latijnse titel draagt, wijst op het belang ervan: telkens Dante iets belangrijks te zeggen heeft, doet hij dat in het Latijn.

In *La Vita Nova* vertelt Dante over zijn liefde voor Beatrice, 'de dame die geen vrouw is'. Beatrice is de centrale figuur, maar het nummer negen staat misschien nog centraler. Beatrice is een negen per analogie: ook haar naam heeft als wortel drie (-trice), zoals de vierkantswortel van negen drie is. Beatrice zou daarom een symbool zijn voor Christus, zoals drie het symbool is voor God. Vandaar ook dat hij haar in hoofdstuk 29 een 'novo miracolo', een nieuw mirakel, noemt.

Het getal negen heeft een zeer belangrijke narratieve functie in *La Vita Nova*: Dante is negen wanneer hij verliefd wordt op Beatrice en negen jaar later ontmoeten ze elkaar opnieuw.

Alle lyrische teksten die in *La Vita Nova* becommentarieerd worden, zijn gegroepeerd per negen: de poëzie is gerangschikt volgens een wiskundig schema gebaseerd op negen.

Het verhaal begint als volgt:

'In quella parte del libro de la mia memoria dinanzi a la quale poco si potrebbe leggere, si trova una rubrica la quale dice: Incipit vita nova. Sotto la quale rubrica io trovo scritte le parole le quali è mio intendimento d'assemblare in questo libello; e se non tutte, almeno la loro sentenza'

Vrij vertaald: 'In dat deel van het boek van mijn geheugen, voor hetwelk weinig te lezen valt, staat een opschrift dat zegt: een nieuw leven begint. Onder deze rubriek vind ik de woorden die ik in dit boek wil opnemen; en zo niet alle woorden, dan toch hun betekenis.'

Dante gebruikt hier dus een metaforische taal waarbij hij zijn geheugen vergelijkt met een boek of manuscript, waarin *La Vita Nova* het begin is van een nieuwe rubriek. Hierbij is het belangrijk te weten dat 'rubriek' een term is uit de codicologie: rubriek, van het Latijnse *ruber* (rood), verwijst naar de rode kleurstof die in de miniaturen werd gebruikt om het manuscript in te delen.

De dichter Dante stelt zichzelf dus voor als een kopiist, die zich bezighoudt met de transcriptie van een bestaand boek, met name dat van zijn geheugen. Zo wordt *La Vita Nova* een reflectie over zijn jeugdpoëzie en tegelijkertijd ook als het ware een hagiografie over Beatrice.

Wanneer we de tekst van *La Vita Nova* letterlijk nemen, lijkt het een verhaal over een diepe liefde die haar oorsprong vindt in de vroege kindertijd:

'Nove fiata già appresso lo mio nascimento era tornato lo cielo de la luce quasi a uno medesimo punto, quanto a la sua propria girazione, quando a le miei occhi apparve prima la gloriosa donna de la mia mente...'

Vrij vertaald: 'Al negen keer na mijn geboorte was de hemel van het licht bijna op hetzelfde punt teruggekeerd in zijn eigen omwenteling, toen voor het eerst de glorieuze vrouw van mijn geest voor mijn ogen verscheen...!'

Dante maakt gebruik van de theorie van Alfraganus over astronomie. De belangrijkste elementen in zijn geschriften worden steeds voorafgegaan door een uitgebreide astronomische aanduiding. Het is gevaarlijk om deze dateringen letterlijk te nemen. De datering wordt hier gebruikt als een poëtisch gegeven en niet noodzakelijk als een loutere tijdsaanduiding.

Niet alleen de dateringen dragen trouwens een symbolische betekenis. Conceptueel verwijst de titel *Vita Nova* bijvoorbeeld naar de woorden van de apostel Paulus, die het in Romeinen 6, 4 heeft over de 'novitas vitae'. Het nieuwe leven vereist hier een overgangsritus zoals de doop: nieuw leven komt er pas na een dood. Het centrale element in *La Vita Nova* is dan ook de dood van Beatrice:

'Appresso lo partire di questa gentile donna fue piacere del signore di li angeli di chiamare a la sua gloria una donna giovane e di gentile aspetto molto, la quale fue assai graziosa in questa sopradetta cittade; lo cui corpo io vidi giacere senza l'anima in mezzo di molte donne, le quali piangevano assai pietosamente.'

Vrij vertaald: 'Na het vertrek van deze barmhartige vrouw behaagde het de Heer der engelen, een zeer liefvallige, jonge vrouw, die in bovengenoemde stad zeer welgevallig was, tot zijn heerlijkheid te roepen; ik zag haar ontzielde lichaam liggen te midden van vele vrouwen, die haar diepbedroefd beweenden.'

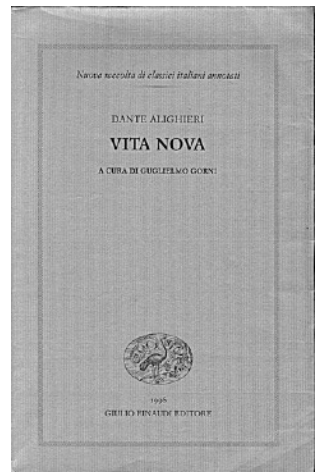
De scène doet sterk denken aan de passage in het Evangelie waarin vrouwen het dode lichaam van Christus bewenen. En net als de dood van Christus, wordt Beatrice's dood gevolgd door een soort verrijzenis. Met deze religieuze connotatie wordt *La Vita Nova* als het ware een liturgische tekst.

Ook in de *Divina Commedia* zal Dante naar *La Vita Nova* verwijzen, met name in de 30ste zang van het Purgatorio:

*'questi fu tal ne la sua vita nova
virtualmente, ch'ogne abito destro
fatto averebbe in lui mirabil prova.'*

Deze zin komt hierop neer dat Dante op jeugdige leeftijd – in zijn nieuwe leven - het potentieel had om elke natuurlijke aanleg prachtige vruchten te laten dragen, als hij dat had toegelaten. Hij laat zich in deze zang door Beatrice verwijten dat hij na haar dood de foute weg is opgegaan. Sommige commentatoren zien hierin een aanwijzing dat Beatrice symbool staat voor de wijsheid zoals ze door de gnostici werd geïnterpreteerd. *La Vita Nova* is in dat geval een gnostische inwijdingstekst.

De verschillende analyses tonen eens te meer aan hoe gelaagd de teksten van Dante zijn en hoe boeiend de ontdekkingstocht om te trachten daar enkele laagjes van te ontrafelen.

Buitenbeentjes (1)

Door Bart Madou

Charles Baudelaire (1821-1867)

Charles Baudelaire is zo een van die schrijvers van wie (bijna) iedereen zijn belangrijkste werk kent, maar (bijna) niemand het gelezen heeft. Proust, Joyce zijn andere voorbeelden. Tijdens het leven van Baudelaire heeft zijn *Les Fleurs du Mal* wel voor de nodige ophef gezorgd. Baudelaire werd 200 jaar geleden geboren en bij die gelegenheid heb ik de uitgebreide biografie over hem van Pichois & Ziegler gelezen.

Wie was Charles Baudelaire?

Ik zou niet graag zijn vriend geweest zijn, voor zover er iemand zijn vriend kon zijn. De man was wispelturig, opvliegend, onvoorspelbaar en irritant en tegelijkertijd een geslepen vos die erin slaagde zijn steeds maar toenemende schulden te delgen door er andere te maken. De ene put vullen door er een andere te delven. Niet zozeer de vroege dood van zijn vader dan wel het tweede huwelijk van zijn moeder met de (latere) luitenant-generaal Jacques Aupick heeft hem getekend. Met zijn stiefvader is het nooit goed gekomen, hij was een voortdurende bron van ongenoegen (en dat was wederzijds). In zijn studentenjaren maakte Charles het al zo bont dat hij 'getrakteerd' werd op een reis naar Indië (waar hij trouwens nooit aangekomen is). Terug in Frankrijk ging het alleen maar bergaf: schulden, provocaties, voortdurende tegendraadsheid. Het werd zo erg dat hij op 23-jarige leeftijd voor de rest van zijn leven onder curatele geplaatst werd (waar hij zich niet altijd veel van aantrok). Zijn eerste literaire scheppingen waren eerder bescheiden, tot hij de Amerikaanse schrijver Edgar Allan Poe ontdekte, die hij enthousiast begon te vertalen en de man zo in de Franse literaire kringen introduceerde. In 1857 slaagde hij er dan in om een aantal van zijn eigen gedichten onder de titel *Les fleurs du mal* te publiceren, wat hem toen duur te staan is gekomen, want hij werd veroordeeld wegens de 'scabreuze aspecten' van de gedichten. Baudelaire verbleef vooral in Parijs, waar hij nooit een vast adres heeft gehad, hij sleepte zich van het ene goedkope hotel naar het nog goedkopere andere. Steeds armoe troef, maar gelukkig was er zijn moeder die hem er, zonder de toestemming van haar man, telkens weer bovenop moest helpen.

Aan haar biecht hij trouwens ook op dat hij syfilis heeft opgelopen, hij was een regelmatige klant bij de Parijse prostitués.

Een vaste vriendin of minnares heeft hij nooit gehad, al kon hij vaak terecht bij Jeanne Duval, een kleurlinge uit Santo Domingo.

Het was altijd moeilijk af te leiden in hoeverre Baudelaire iets meende of iets ironisch bedoelde. Zo heeft hij zich ooit kandidaat gesteld om toegelaten te worden tot de Académie française. Ook solliciteerde hij naar de functie van directeur van het Odéon, het belangrijkste gesubsidieerd theater van Parijs. Totaal aan de grond, achtervolgd door zijn schuldeisers, ging hij in 1864 in 'vrijwillige' ballingschap naar Brussel. Ook hier lukte het hem niet van zijn zorgen verlost te worden, wat hem een berg haatgevoelens bezorgde tegenover de Belgen (maar ook de Fransen kon hij niet uitstaan). In Brussel werd hij echter geveld door een beroerte, zijn rechterzijde geraakte verlamd en spreken lukte hem niet meer. Meer dan een jaar leed hij onder de naweeën. Ten slotte werd hij nog naar Parijs getransporteerd waar hij op 46-jarige leeftijd stierf. Hij liet een berg schulden na, maar dan bleek dat zijn curatelehouder nog over meer dan voldoende geldmiddelen beschikte. Hij ligt begraven in Montparnasse in een familiegraf, samen met zijn moeder en zijn stiefvader, die hij niet kon uitstaan.

In de nasleep van zijn biografie las ik ook een essay van Walter Benjamin over Baudelaire: *Enkele motieven bij Baudelaire*. Daarin heeft Benjamin het over hoe de lyrische poëzie van Baudelaire een verbinding in acht neemt met de ervaring van de lezer. Ervaring is een kwestie van traditie, betoogt hij. Om zijn stelling te staven gaat hij te rade bij de filosofie, vooral bij Bergsons *Matière et mémoire* en ook bij Proust, Freud en Paul Valéry ('de enige auteur die direct naar Baudelaire terugvoert'). Er wordt ook dieper ingegaan op Baudelaire als notoire flaneur tegenover de (stedelijke) massa (hierbij verwijst Benjamin graag naar E.A. Poe, Marx en vooral Engels). Voor Benjamin blijft Baudelaire een omstrede en moeilijk te karakteriseren figuur, al blijft hij voor hem de dichter die ooit schreef: '*Verloren loop ik in deze smerige wereld, word aangestoten door de menigten (onderstreept door Benjamin), ben als een uitgeput man die, als hij achteromkijkt naar de verzonken jaren, alleen ontgoocheling ziet, en vóór zich alleen een storm die niets nieuws bevat, geen lering, geen pijn.*'

* Claude Pichois & Jean Ziegler, *Baudelaire, een biografie*, Ambo, 1992, 492 blz.

* Walter Benjamin, *Enkele motieven bij Baudelaire*, uit: *Kritische portretten, Twaalf essays over literatuur*, Octavo, 272 blz. (Bevat ook essays over o.m. Kafka, Proust, Walser, Green, Karl Kraus, Paul Valéry, Leskow ...)

L'invitation au voyage (C. Baudelaire)

Mon enfant, ma sœur,
Songe à la douceur
D'aller là-bas vivre ensemble!
Aimer à loisir,
Aimer et mourir
Au pays qui te ressemble!
Les soleils mouillés
De ces ciels brouillés
Pour mon esprit ont les charmes
Si mystérieux
De tes traîtres yeux,
Brillant à travers leurs larmes.

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.

Des meubles luisants,
Polis par les ans,
Décoreraient notre chambre;
Les plus rares fleurs
Mêlant leurs odeurs
Aux vagues senteurs de l'ambre,
Les riches plafonds,
Les miroirs profonds,
La splendeur orientale,
Tout y parlerait
À l'âme en secret
Sa douce langue natale.

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.

Vois sur ces canaux
Dormir ces vaisseaux
Dont l'humeur est vagabonde;
C'est pour assouvir
Ton moindre désir
Qu'ils viennent du bout du monde.
— Les soleils couchants
Revêtent les champs,
Les canaux, la ville entière,
D'hyacinthe et d'or;
Le monde s'endort
Dans une chaude lumière.

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté

Uitnodiging voor een reis (vertaling door Bart Madou)

Mijn kind, mijn zuster,
Denk aan de zachtheid
Om daar samen te leven!
Te genieten van verpozing,
Liefhebben en sterven
In het land dat op jou lijkt!
De natte zonnen
Van deze luchten, zo verward
hebben voor mijn geest de charmes
- O, zo mysterieus -
Van je verraderlijke ogen,
Als ze schitteren door hun tranen.

Daar is alles orde en schoonheid,
Luxe, kalmte en wellust.

Glanzende meubels,
Doorheen de jaren gepolijst,
Zouden onze kamer versieren;
De zeldzaamste bloemen
Zouden hun geuren mengen
Met de vage reuk van amber,
De rijk versierde plafonds,
De diepe spiegels,
Oosterse pracht,
Alles zou daar in het geheim
tot de ziel spreken
in haar zachte moedertaal.

Daar is alles orde en schoonheid,
Luxe, kalmte en wellust.

Zie op deze grachten
De sloepen slapen
Hun stemming is zwerven;
Het is om je minste verlangen
te bevredigen dat ze
van het einde van de wereld komen.
— De ondergaande zonnen
Bedekken de velden,
De grachten, de hele stad,
Met hyacint en goud;
De wereld slaapt in
in een warm licht.

Daar is alles orde en schoonheid,
Luxe, kalmte en wellust

Buitenbeentjes (2)

Door Andreas Van Rompaey

TUSSEN FEIT EN FICTIE

Interview met Walter van den Broeck

De uit de Kempen afkomstige en daar woonachtige Walter van den Broeck (Olen, 28.03.1941) is auteur van verhalen, theaterteksten en radio- en televisiespelen.

Hij verwierf bekendheid met de briefroman *Brief aan Boudewijn* (1980) en het geëngageerde toneelstuk *Groenten uit Balen* (1972). In zijn romans probeert hij veelal om de sociale omgeving die hem voortgebracht heeft te benaderen via een vermenging van feit en fictie. Dit vormt niet alleen een zoektocht naar de daartoe behorende figuren, maar ook naar zichzelf. Hierbij koppelt hij het lokale aan het globale door oog te hebben voor maatschappelijke structuren en veranderingen. De sterke verhalen die hij opdist, geeft hij vaak op humorvolle en sarcastische wijze weer. Aanvankelijk ging hij veel fragmentarischer te werk, om daarna toegankelijker te beginnen schrijven.

Het eerder vermelde geldt eveneens voor zijn laatste drie romans: *De babyboomboogie* (2017), *Niets voor de familie* (2019) en *Crossroads* (2021). *De babyboomboogie* is een sleutelroman waarin een beeld wordt geschetst van de in de gouden jaren zestig opgegroeide babyboomers met kunstenaarsambities, in het bijzonder van de intrigerende Eddy Decuyper en diens op Freddy de Vree geïnspireerde rivaal Ronny Dergent.

Respectievelijk in *Niets voor de familie* en *Crossroads* verdiept Van den Broeck zich in de genealogie van zijn stiefoom, de Antwerpse architect Jaak Jacobs, en die van het Olense caféhoudersgeslacht Boeckx.

Vertrekt u bij het schrijven van een roman vanuit de feiten of vanuit de fictie?

Soms vanuit de feiten, soms vanuit de fictie. Maar vergis u niet: uiteindelijk wordt alles fictie, zoals u en ik fictie zijn voor elkaar. De wereld is geen verhaal. We maken er een verhaal van.

Aan het begin van De babyboomboogie en Crossroads benadrukt u het fictionele aspect van het verhaal. Hoe staat u tegenover de toenemende populariteit van egodocumenten waarbij een positieve waarde wordt toegekend aan concepten als 'waargebeurd' en 'autobiografisch'?

Ik stel dat samen met u vast. Meer heb ik daar eigenlijk niet over te zeggen. Of misschien dit: eigenlijk is dat altijd zo geweest, maar anderzijds heb je mensen als Reve die zeiden: 'Waargebeurd is geen excuus'. Waarmee gezegd wil zijn: 'Het is niet omdat iets echt gebeurd is, dat het goed is'.

Bij het weergeven van de strijd tussen Eddy en Ronny baseert uw fictionele alter ego uit De babyboomboogie zich vaak op onrechtstreekse informatie. Gaan de romanpassages over de nog studerende Ronny vooral terug op uw eigen ervaringen met Freddy de Vree of op meningen uit de literaire kritiek? Wilde u net als Eddy zoveel jaar later revanche nemen?

Alle personages die in dat boek voorkomen, gaan terug op mijn eigen ervaringen. De meeste van mijn jaargenoten liepen later niet in de kijker, een enkeling wel. Het zijn modellen die nooit hebben geweten dat ze stof zouden vormen voor *De babyboomboogie*. Ik wist dat toen zelf ook niet. Maar naarmate je ouder wordt, ontdek je patronen, scenario's in wat vroeger losse voorvallen waren. Ik heb in mijn schooltijd met niemand in de clinch gelegen. Ik was toen een karikaturist, een aandachtige toeschouwer. Waarom zou ik revanche op iemand nemen? Niemand legde mij een strobreed in de weg.

In hoeverre heeft de confrontatie met figuren uit het Antwerpse literatuurmilieu als De Vree uw literaire beeld en positionering bepaald?

Dat milieu heeft in genen dele mijn literaire beeld bepaald. Ik heb nooit geprobeerd iemand onder hen te imiteren. Maar de dynamiek interesseerde me wel. Ze amuseerden me vooral.

Is de literaire wereld naar uw mening fel veranderd ten opzichte van vroeger?

Ja, in elk geval. Vroeger krioelde het van de jonge dichters die zowat allemaal hun eigen, veelal gestencilde tijdschrift hadden: *Bok*, *Heibel*, *Lepel*, *TNT*, *Het Cahier*, *Labris* enz.

Het wilde weleens knetteren tussen die letteren. Het waren de eerste filters voor uitgeverijen. Elk tijdschrift had een haantje-de-voorste. Piet van Aken schreef toen dat van die jongens meestal niets terecht kwam. Gelijk had hij.

In de laatste regels van Niets voor de familie wordt de houding van Jaak Jacobs als architect-kunstenaar nogmaals samengevat: 'Dat je beter onder de radar kunt blijven, omdat voortdurend in de schijnwerpers lopen je van de tijd berooft die je nodig hebt om je volledig te concentreren op de echte taken die je jezelf hebt gesteld'. Bent u daar als schrijver altijd mee bezig geweest? Tegelijkertijd wensen kunstenaars niet vergeten te worden, zoals wel het geval is met uw oom.

Nee, natuurlijk niet. Maar naarmate je ouder wordt, leer je om nuttig tijdsgebruik te onderscheiden van tijdrovende flauwekul.

De babyboomboogie geeft een beeld van de 'uitstervende gouden generatie': 'De boogie van de babyboomers fadet langzaam uit, de blues langzaam in'. Een gelijkaardige vaststelling wordt gedaan in uw recentste roman Crossroads: 'Oudgedienden gedragen zich als vreemdelingen en passen zich moeizaam aan de nieuwe tijd aan. Dat aanpassen beperkt zich tot het vaststellen dat zij steeds eenzamer worden. In hun hoofd zoeken zij morrend naar wat verloren is'. Ervaart ook u hierdoor een gevoel van eenzaamheid? Beschouwt u zichzelf als de laatste vertegenwoordiger van een voorbijge wereld?

Haha, dat is een mooie voor op mijn grafzerk. Maar zonder gekheid. Hoe ouder je wordt, hoe eenzamer. Als al je vrienden en kennissen overleden zijn, kom je in een vreemd land terecht. Het schrijven is mijn redding tegen eenzaamheid en somberheid. Ik doe de deur van de werkelijkheid dicht en stap mijn eigen wereld binnen.

Heeft u na het verschijnen van de drie aangehaalde romans reacties ontvangen van personen die bij de oorspronkelijke gebeurtenissen betrokken waren?

Dat zou moeilijk kunnen, want die zijn allemaal dood. Maar ik heb wel massa's fanmail gekregen van mensen die bv. de Olense cité weer tot leven zagen komen. Of gewoon hun eigen verleden uit de doeken deden. Voor wat *Crossroads* betreft, krijg ik voortdurend fanmail. Niet alleen per brief, maar ook via Facebook. Dat laatste is nieuw.

De afgelopen jaren beweerde u meermaals uw 'laatste' roman te hebben geschreven. Werkt u ondertussen al aan een volgende 'laatste' roman?

Jazeker. Ik werk harder dan ooit tevoren, want ook ik heb het eeuwige leven niet.

Buitenbeentjes (3)

Door Chris Spatz

TEGELMUSEUM HEMIKSEM

Het Tegelmuseum is gevestigd in de Sint-Bernardusabdij, waarvan de eerste steen werd gelegd in 1243. De monniken waren in de loop der eeuwen betrokken bij de ontginning van klei en het maken van baksteen in de Rupelstreek.

De benaming 'paepesteen' is dan ook een knipoog naar die religieuze invloed. Onder druk van de Beeldenstorm werd de abdij tijdelijk verlaten. Honderd jaar later, in 1672, vernielde een brand een groot deel van de abdij. De huidige gebouwen dateren uit de 17de en 18de eeuw. In 1796 moesten de monniken onder Franse druk opnieuw en nu definitief vertrekken. Vanaf 1811 kregen de gebouwen van het immense kloostercomplex allerlei functies: van maritiem hospitaal tijdens de Franse bezetting tot gevangenis tien jaar later. Na WO II veranderde de abdij in een interneringskamp voor collaborateurs en installeerde het leger er een depot. Na jarenlange leegstand herbergt het gebouwencomplex nu een administratief centrum, serviceflats en het Tegelmuseum en Heemkundig museum.

Tegelfabriek Gilliot & Cie en Joseph Roelants

Eind negentiende eeuw krijgt het familiebedrijf van Adolphe Gilliot een heroriëntering van baksteenfabriek naar productie van keramische vloer- en wandtegels. Het zorgt voor werkgelegenheid in Hemiksem. In 1913 werken er zo'n 1000 arbeiders; er zijn 46 steenkoolovens geïnstalleerd. Materialen, zoals klei en steenkool, en afgewerkte producten worden langs de Benedenvliet en de Schelde vervoerd. Van de eerste vestiging langs de oevers van de Benedenvliet rest enkel nog het bureaugebouw. Tijdens de Eerste Wereldoorlog is de productie omzeggens opgeschort. Gelukkig herstelt de fabriek haar activiteiten en in 1919 gonst het er alweer van bedrijvigheid met 1500 werknemers en 85 bedienden. Het gaat het bedrijf voor de wind. Na diverse uitbreidingen profileert de onderneming zich als *S.A. Manufactures Céramiques d'Hémixem, Gilliot et Cie*.

De bekleding van de Antwerpse voetgangerstunnel onder de Schelde en die van de oude, smalle Waaslandtunnel voor auto's, in de volksmond de *Konijnenpijp* genoemd, herinnert aan hun productie. Ook wandtegels uit enkele Parijse metrostations komen uit Hemiksem. In 1928-29 vervangen gasovens de stook met steenkool. Vier jaar later installeert het bedrijf de eerste elektrische keramiekooven. Deelname aan wereldtentoonstellingen (Antwerpen 1930, Brussel 1935, Parijs 1937) zorgt voor verdere wereldwijde faam en erkenning. Na een luvte in de fabricatie tijdens WO II moderniseert men opnieuw. In 1948 is de productie onderverdeeld in vloertegels, muurtegels en decoratieve tegels. Vooral deze laatste 'schilderijen op steen', als het ware uit vuur (1200 graden Celsius) geboren, zijn te bewonderen in het museum. Na een fusie in 1957 luistert het bedrijf naar de naam *N.V. Keramiekfabrieken van Hemiksem en van de Dijle*. De wereldtentoonstelling te Brussel in 1958 zet het bedrijf opnieuw in de schijnwerpers. Helaas, de concurrentie is vanaf de jaren '60 nefast voor de keramiekfabriek. In 1978 stopt de tegelfabricatie. In 1985 wordt het bedrijf ontbonden en in 1993 definitief vereffend. Het Vlaamse industrieel landschap is een markant kunstzinnig bedrijf armer.

De kerncollectie

Bij de sluiting van de fabriek zorgen industrieel erfgoedliefhebbers dat sublieme tegelpanelen, afkomstig uit de toonzaal, worden gered van verkoop of vernietiging. De museumcollectie bevat dus aanvankelijk hoofdzakelijk realisaties van de latere productieperiode. Daardoor ontbreekt lang een systematisch overzicht van de productie over de jaren heen. Ondertussen werd de kerncollectie aanzienlijk verrijkt, mede dankzij de verwerving van de Pozzo-collectie door de Koning Boudewijn Stichting (KBS) en door giften en gerichte aankopen waaronder ook originele ontwerpen, kartons of doorslagtekeningen. Indrukwekkende monumentale tegelpanelen getuigen van de kundige veelzijdigheid van zowel ontwerpers als uitvoerders. Wie zich wil laten verbluffen door zoveel vakmanschap, is in het museum aan het goede adres.

Enkele topstukken

De tegellambrisering *Het Park*, naar een ontwerp van H. Bonnerot (na 1911) en in 1962 verwijderd uit een herenhuis in Antwerpen, werd recent door de KBS aangekocht voor het museum. Op de randtegels en de plint na is het hele paneel uitgevoerd in handmatig opgelegde cloisonnétechniek. Een tijdrovende en delicate techniek waarbij na ingewikkelde voorbereidingen van o.a. een voorgetekend patroon op dun papier voorzien van kleine gaatjes (ponsief), het geheel kleur per kleur, met in eigen labo samengestelde keramische emailverven, worden ingevuld en vervolgens gebakken.

Landschapstafereel met Dorp, Molen en Duinen (na 1919). In tegenstelling tot de cloisonnétechniek worden de emailkleuren niet van elkaar gescheiden door kleidammetjes, maar door vlakke, droge lijntechniek. Daardoor zijn ze duurder. Dergelijke landschapstafereelen werden vrijwel altijd op maat gemaakt, aangepast aan de ruimte waarvoor ze bestemd waren.

Exotische Poort, naar een ontwerp van Joseph Roelants (jaren '30) voor het paviljoen van Gilliot op de Wereldtentoonstelling van 1935 in Brussel. Het is een schitterende monumentale deuroplijsting, in door art deco beïnvloede stijl.

Fries met Baders naar een ontwerp van Joseph Roelants (jaren '30). De gedeeltelijke fries met naakte jongelingen is waarschijnlijk ontworpen voor de Wereldtentoonstelling van 1937 in Parijs. Het geheel oogt heel modern, alvast mijn favoriet.

Oosterse danseres ca. 1927 Joseph Roelants tekende de figuren naar uit China meegebrachte poppen. Een identiek paneel van deze proefversie was bestemd voor het Chinees theater in Singapore.

Hermes-Mercurius: het paneel in het museum (ontwerp Roelants) is een proefversie voor het grotere exemplaar aan de buitenzijde van het Gilliotpaviljoen op de Wereldexpositie van 1935 te Brussel.

Zie ook: <https://historiek.net/tegelmuseum-hemiksem-verglaasde-elegantie/143510/>

Pozzo-collectie

De collectie Roberto Pozzo, ooit begonnen met enkele tegels op de kop getikt op rommelmarkten en uitgegroeid tot een collectie van 9.000 tegels, is eveneens ondergebracht in dit unieke Tegelmuseum. Voor de komende jaren is een programma uitgewerkt van wisseltonstellingen die de Pozzo-collectie met zijn diverse stijlen, waaronder art nouveau, art deco en neostijlen, en dit in diverse formaten en uitgevoerd met verschillende technieken, laat schitteren. Een groot deel van de tegels in art-nouveaustijl komt uit de ateliers van Gilliot & Cie. Ze kennen vanaf 1904 een wereldwijd succes. Het levenswerk van de Italiaanse verzamelaar Roberto Pozzo, die in 1968 in België kwam studeren, is een ode aan de anonieme ambachtslieden die al dit moois verwezenlijkten.

Wisseltonstelling

In het Gilliot & Roelants Tegelmuseum loopt momenteel een wisseltonstelling die volledig in het teken staat van de art nouveau.

Bronvermelding: *Verglaasde Elegantie*, Gilliot & Roelants Museum door Mario Baeck. Met dank aan het museum voor het fotomateriaal en aan de heer Baeck voor zijn advies. Foto Karel Hadermann met dank aan familie Hadermann.

Praktisch: Gilliot & Roelants Tegelmuseum, Sint-Bernardusabdij Hemiksem (<https://gilliottegelmuseum.be>).

Toegang gratis van 1 juli tot 30 september elke woensdag tot en met zondag 14u tot 17u. Vanaf oktober: eerste zondag van de maand 14u tot 17u. Gratis wandelbrochure *De Gilliotroute* in het museum te bekomen. Groepen kunnen reserveren op andere dagen via bezoekershkh@gmail.com.

HBC HBC

**GUSTAV KLIMT
BEETHOVENFRIES**

door Bart Madou

LDC Braambeier, Loppemsestraat 14a, Zedelgem

Zondag 31 oktober 2021 om 11 u.

€ 5 - info@hetbeleeftdegenot.be - 0498.73.58.73

Het Beleeftde Genot vzw

Tinneke BEECKMAN

Het lef van Niccolò MACHIAVELLI

10de Thomas MANNlezing

Hedendaagse levenslessen voor de vrije mens vanuit een 16e eeuwse politieke denker

Zondag 21 november 2021 om 10.30 u.
LDC De Braambeier
Loppemsestraat 14A, 8210 Zedelgem
toegang: 7 €

HBC

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING